

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2012

Nikola Halounová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Využití konceptu terorismu v americké zahraniční
politice**

Nikola Halounová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Využití konceptu terorismu v americké zahraniční
politice**

Nikola Halounová

Vedoucí práce:

Mgr. David Behenský

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2012

.....

Děkuji panu Mgr. Davidu Behenskému za jeho vstřícnost, cenné rady a připomínky, které mi v průběhu zpracování diplomové práce poskytl.

Dále bych také chtěla poděkovat své rodině za její trpělivost a podporu.

Obsah

1. Úvod.....	3
2. Teoretický rámec.....	9
2. 1 Kodaňská škola a koncept sekuritizace.....	9
2. 1. 1 Koncept sekuritizace.....	10
2. 2 Terorismus.....	14
2. 2. 1 Definice terorismu.....	15
2. 2. 2 Kritická studia terorismu.....	22
2. 2. 3 Koncept nového terorismu.....	24
3. Historický kontext.....	28
3. 1 Bombové útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii.....	29
3. 2 Útoky z 11. září 2001.....	33
3. 3 Dílčí závěr.....	39
4. Terorismus v Národních bezpečnostních strategiích USA.....	41
4. 1 Národní bezpečnostní strategie 1998.....	43
4. 2 Národní bezpečnostní strategie 2002.....	47
4. 3 Národní bezpečnostní strategie 2010.....	60
5. Závěr.....	67
Seznam literatury a pramenů.....	71
Resumé.....	81

Seznam použitých zkratk

BISA – Britská asociace mezinárodních studií (British International Studies Association)

CIA – Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)

COPRI – Kodaňský institut pro výzkum míru (Copenhagen Peace Research Institute)

DIA – Obranná zpravodajská služba (Defense Intelligence Agency)

FBI – Federální úřad pro vyšetřování (Federal Bureau of Investigation)

NPT - Smlouva o nešíření jaderných zbraní (Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons)

NSA – Národní bezpečnostní agentura (National Security Agency)

1. Úvod

Když dne 11. září roku 2001 došlo k leteckým útokům na Světové obchodní centrum v New Yorku a na sídlo amerického Ministerstva obrany Pentagon ve Washingtonu, události byly téměř okamžitě označeny za teroristický čin¹. Tento den se stal přelomovým okamžikem a jedním z nejdůležitějších milníků v historii Spojených států amerických. Datum 11. září 2001 se navždy zapsalo do paměti široké veřejnosti. Přestože Spojené státy americké a jejich občané byli a jsou častým terčem násilných útoků, v celé své historii se Spojené státy nestaly cílem agrese takového rozsahu, jako tomu bylo právě 11. září². V přímém důsledku těchto událostí se v relativně krátkém časovém období, takřka ze dne na den, slovo terorismus stalo jedním z nejfrekventovanějších pojmů mezi politiky, odborníky i laickou veřejností. Zdá se tedy být až paradoxní, že doposud nebyla přijata jedna universální definice tohoto fenoménu. Na druhé straně je potřeba si uvědomit, že význam pojmu terorismu není neměnný³. V této práci proto budu s terorismem pracovat jako s konceptem, tedy jako s pojmem, který může mít v různém kontextu různé významy.

Ačkoliv terorismus není novým jevem, který by se objevil až na počátku 21. století, do centra pozornosti politiků a odborníků se dostal právě až ve spojitosti s 11. zářím roku 2001. V médiích, politických debatách a prohlášeních, akademických článcích a odborných knihách, ale také v diskusi široké veřejnosti začal být terorismus skloňován ve všech pádech. V této souvislosti vzniká debata o konceptu „nového terorismu“, který na současný terorismus nahlíží jako na kvalitativně odlišný od terorismu minulosti. Stejně tak se objevuje úvaha, že nové teroristické hrozbě je nutné čelit novými prostředky.

¹ Ještě téhož dne večer prezident Bush hovořil o útocích jako o teroristickém činu, když svůj televizní projev k národu zahájil slovy: „*Dnes, drazí spoluobčané, náš způsob života a samotná naše svoboda byly zasaženy sérií promyšlených a smrtících teroristických útoků*“ (Bush, 2001a).

² Události z 11. září jsou často přirovnávány k japonskému útoku na americkou vojenskou základnu Pearl Harbor z roku 1941. Někteří odborníci poukazují na určité podobnosti, především na jejich neočekávanost a vysoké počty obětí. Zatím co při útoku na Pearl Harbor zemřelo 2 400 osob, 11. září 2001 přesáhl počet ztrát na lidských životech 2 900 lidí (Carpenter, 2008: 94).

³ Pro více viz kapitola 2. 2 Terorismus.

V předkládané práci se budu zabývat tématem využití konceptu terorismu v americké zahraniční politice. Hlavním cílem je zachytit proměnu chápání terorismu v oficiálních dokumentech Spojených států amerických v souvislosti s událostmi z 11. září roku 2001 a současně přiblížit, jak tato proměna vedla k přijetí mimořádných zahraničněpolitických opatření. Jinými slovy se pokusím ukázat, že po 11. září ve Spojených státech dochází k proměně chápání terorismu jako hrozby, což má vliv na americkou zahraniční politiku.

V práci budou analyzovány Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických. Z kvalitativního hlediska se zaměřím na identifikaci a rozbor argumentačních prvků a strategií jednotlivých administrativ, kterými je terorismus prezentován jako hrozba pro americkou bezpečnost. Kvantitativní metoda obsahové analýzy bude použita na hodnocení četnosti výskytu klíčových pojmů, jimiž jsou „teror“ (v anglickém jazyce terror), „terorismus“ (terrorism), „teroristé“ (terrorists) či „teroristický“ (terrorists) ve sledovaných dokumentech. Cílem této metody je zhodnotit důraz, který je na terorismus v jednotlivých Národních bezpečnostních strategiích kladen. Pro lepší názornost bude míra využití pojmu terorismus a slov od něho odvozených porovnávána s významem připisovaným dalším hrozbám.

Časový rámec byl vymezen na období od roku 1998, kdy došlo k jednomu z největších útoků proti americkým cílům – útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii, do současnosti. Klíčová data poskytnou Národní bezpečnostní strategie (National security strategy) a také vybrané veřejné projevy amerických prezidentů. Národní bezpečnostní strategie byly vybrány, protože představují zásadní politické dokumenty, které mají za cíl prezentovat základní principy zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky každé americké administrativy. Národní bezpečnostní strategie definují americké národní zájmy a cíle, identifikují hlavní hrozby pro národní zájmy a navrhují nejvhodnější reakce na tyto hrozby. Konkrétně byly vybrány 3 Národní bezpečnostní strategie. Z období před 11. zářím 2001 jsem zvolila Národní bezpečnostní strategii prezidenta Clintona z roku 1998, která byla publikována pouhé 2 měsíce po útocích na americké ambasády v Keni a Tanzanii. Domnívám se, že v bezpečnostní strategii z roku 1998 jsou tyto útoky Clintonovou administrativou dostatečně

reflektovány. Další bude bezpečnostní strategie představená prezidentem Georgem W. Bushem v roce 2002. Její zásadní význam spočívá především ve faktu, že se jedná o první bezpečnostní strategii formulovanou Bushem od jeho nastoupení do prezidentského úřadu a současně o první bezpečnostní strategii zveřejněnou po událostech z 11. září. Posledním analyzovaným dokumentem bude Národní bezpečnostní strategie současného amerického prezidenta Baracka Obamy z roku 2010. Ta byla zvolena s ohledem na svoji aktuálnost, neboť se jedná o prozatím poslední publikovanou bezpečnostní strategii Spojených států. Jako podklady při vytváření bezpečnostních strategií často slouží právě veřejné projevy amerických prezidentů. Analyzované projevy prezidentů lze rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří mimořádné projevy, které vznikly v důsledku výjimečných událostí – v tomto případě útoků na americké cíle. Kategorie mimořádných projevů se vztahuje výhradně k osobám Billa Clintona a George W. Bushe, což je dáno skutečností, že Barack Obama ve funkci amerického prezidenta doposud nebyl vystaven tak výraznému útoku na cíle Spojených států, jako tomu bylo v případě jeho dvou předchůdců. V Clintonově případě se jedná o veřejné projevy přednesené k národu po útocích na americké ambasády v Keni a Tanzanii v srpnu roku 1998, v Bushově případě o sérii proslovů následujících po útocích z 11. září. Cílem je zachytit okamžitou reakci prezidentů na tyto výjimečné události. Druhá skupina zahrnuje plánované projevy, tedy projevy, které vznikají s větším časovým odstupem. Jsem si plně vědoma toho, že se jedná pouze o nepatrný vzorek ze všech proslovů amerických prezidentů vztahujících se k tématu terorismu. Přesto se domnívám, že z kombinace vybraných projevů a Národních bezpečnostních strategií lze získat dostatečné množství informací potřebných pro záměry této práce.

Struktura této práce bude kromě úvodu a závěru rozdělena do třech hlavních kapitol. První kapitola představuje teoretickou část práce. V ní nejprve představím koncept sekuritizace, tak jak ho formulovali badatelé při Kodaňském institutu pro výzkum míru (COPRI) v Dánsku, představitelé tzv. kodaňské školy v čele s Olem Wæverem. Důvod, proč jsem svoji práci postavila právě na konceptu sekuritizace, je ten, že tento koncept představuje vhodný analytický

nástroj pro výzkum procesu, kterým je terorismus ve Spojených státech vytvářen jako hrozba. Druhá část teoretické kapitoly bude věnována konceptu terorismu. Vzhledem k tomu, že se jedná o stěžejní pojem této práce, považuji za přínosné věnovat větší prostor bližšímu představení tohoto fenoménu. Nejprve se zaměřím na problematiku definování výrazu terorismus. Přestože do současné doby vznikly již stovky více či méně odlišných definic terorismu, neexistuje žádná všeobecně přijímaná. Zmíním proto faktory, které brání vytvoření jednotné definice, a důvody, proč je důležité o vymezení terorismu i nadále usilovat. Následně představím relativně nový přístup ke studiu terorismu, který sdružuje odborníky vymezující se proti tradičnímu výzkumu terorismu. Tento přístup se stal známým pod názvem kritická studia terorismu (Critical Terrorism Studies). Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu badatelů, která se začíná v oboru zkoumání terorismu výrazněji prosazovat a utvářet tak jeho podobu, pokládám za užitečné alespoň v krátkosti na ni upozornit. V závěru kapitoly bude pozornost věnována konceptu nového terorismu. Zastánci tohoto konceptu hovoří o současném terorismu jako o nové hrozbě, což potvrzuje můj předpoklad, že po 11. září roku 2001 dochází k proměně chápání terorismu.

Následující kapitola má za cíl objasnit historické události, které ovlivnily vývoj chápání terorismu v prostředí Spojených států amerických. Domnívám se, že terorismus jako hrozba není formován pouze prostřednictvím řečového aktu, ale také na základě materiálních vlivů. Zcela pochopitelně je jednoznačně největší význam připisován sérii leteckých útoků z 11. září 2001. Přestože se tyto útoky nejvíce zapsaly do povědomí široké veřejnosti, nejedná se o první násilné útoky na cíle Spojených států, za jejichž původce jsou považováni teroristé. O útocích na americké ambasády v Keni a Tanzanii z roku 1998 se často hovoří jako o předchůdcích k 11. září 2001 (srov. Smith – Hung, 2010: 4). Pozornost v této kapitole zaměřím na shrnutí faktů o uvedených útocích, přiblížení interpretace těchto útoků americkými prezidenty a v krátkosti zmíním některé následné politické kroky amerických administrativ. Vzhledem k tomu, že se nejedná o ojedinělé útoky teroristů proti americkým cílům, budou pro dotvoření širšího kontextu v práci zmíněny i další příklady.

Je nezpochybnitelné, že útoky z 11. září 2001 ovlivnily vnímání terorismu jako hrozby nejen ve Spojených státech. Jak se vnímání terorismu proměnilo ve srovnání s obdobím před tímto datem, se budu snažit zjistit v poslední kapitole prostřednictvím analýzy Národních bezpečnostních strategií a vybraných projevů amerických prezidentů. Než přistoupím k samotné analýze jednotlivých Národních bezpečnostních strategií, ve stručnosti představím tyto dokumenty v obecnější rovině. Mimo jiné se tak zmíním o zákonu *Goldwater-Nichols Act*⁴, jehož ratifikací vstoupila v platnost povinnost prezidenta každoročně předkládat Zprávu o národní bezpečnostní strategii Kongresu. Následně se již budu věnovat klíčovému předmětu této práce a přistoupím k analýze vybraných Národních bezpečnostních strategií Spojených států.

Pro tuto práci budou stěžejní především primární zdroje, a to již zmíněné Národní bezpečnostní strategie a dále také projevy amerických prezidentů Billa Clintona, Geogre W. Bushe a Baracka Obamy. Zde ale považuji za důležité zdůraznit, že výše jmenované prameny, které budu v práci později analyzovat, jsou pouze součástí rozsáhlé sítě textů a výroků zachycujících vnímání a interpretaci terorismu ve Spojených státech. Záměrně ale byly vybrány Národní bezpečnostní strategie, jež, jak již bylo poznamenáno výše, komplexně zachycují principy americké domácí, zahraniční i bezpečnostní politiky, definují hlavní hrozby pro národní zájmy Spojených států amerických a navrhují nástroje, jak těmto hrozbám čelit. Představují tak dokumenty, které dle mého názoru nejlépe zachycují celkový obraz vnímání terorismu jako hrozby.

Hlavní zdroj informací pro první část teoretické kapitoly zaměřené na koncept sekuritizace bude představovat kniha *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* od autorů Barryho Buzana, Oleho Wævera a Jappa de Wildeho. V druhé části věnované problematice terorismu budu vycházet zejména z monografií a odborných článků publikovaných odborníky zastávajícími kritický přístup ke zkoumání terorismu, tedy Richarda Jacksona, Jeroena

⁴ V ojedinělých případech se lze setkat i s českým ekvivalentem „*Goldwater-Nicholsův zákon*“. Obvykle se ale i v česky psané literatuře setkáváme s originálním názvem, proto i já budu v práci nadále používat původní podobu.

Gunninga, Marie Breen Smyth, Harmonie Toros a řady dalších. Mezi jinými bych vyzdvihnula knihu *Kritická studia terorismu – nový výzkumný program* (Critical Terrorism Studies – A new Research Agenda), v níž autoři předkládají důvody, proč je tento relativně nový náhled na studium terorismu potřebný. Zároveň tato kniha představuje ucelený přehled předpokladů, ze kterých autoři kritických studií terorismu vycházejí a jimiž se vymezují proti tradičnímu výzkumu. Dále budu informace čerpat z děl Bruce Hoffmana, Alexe Schmida, Jacka P. Gibbse, Louisey Richardson či Marthy Crenshaw. Vzhledem k tomu, že i v České republice působí uznávaní odborníci na výzkum terorismu, využiji také některé publikace českých autorů. Jedná se především o práce Mariana Brzybohatého či Miroslava Mareše.

V následující kapitole zaměřené na přiblížení historických okolností, které formovaly vnímání terorismu jako hrozby pro americkou bezpečnost, budu čerpat z odborných článků a knih mapujících vybrané útoky směřované vůči cílům Spojených států amerických. V případě útoků na Světové obchodní centrum a Pentagon z 11. září budou informace získány především z údajů oficiální závěrečné zprávy Národní komise pro vyšetření teroristických útoků na Spojené státy. Vzhledem ke snaze zachytit bezprostřední reakci amerických prezidentů na hrozbu terorismu budou využity také jejich mimořádné projevy.

2. Teoretický rámec

Tato kapitola má za cíl představit teoretické koncepty, ze kterých budu následně vycházet v analytické části práce. Nejprve se zaměřím na koncept sekuritizace, který mi umožní vysvětlit, jak se konkrétní téma – v případě této práce terorismus – stává bezpečnostním problémem a jaké z toho plynou důsledky.

Ve 2. části kapitoly se budu věnovat konceptu terorismu. Hlavním cílem bude ukázat, že pojem terorismus může mít v různém kontextu různé významy. Nejprve proto ve stručnosti představím historický vývoj konceptu a následně se budu věnovat problematice definování terorismu. Kromě toho také ve stručnosti přiblížím kritický přístup ke studiu terorismu a v závěru kapitoly objasním diskusi o konceptu nového a starého terorismu.

2. 1 Kodaňská škola a koncept sekuritizace

Na počátku 90. let se v oblasti výzkumu bezpečnosti začínají prosazovat autoři při Kodaňském institutu pro výzkum míru (Copenhagen Peace Research institute, COPRI), takzvaná kodaňská škola. Oproti tradičnímu přístupu, který dominoval bezpečnostním studiím v období studené války, kodaňská škola prosazuje nový širší koncept bezpečnosti. Jejich širší pojetí analýzy bezpečnostních studií spočívá na jedné straně v rozšíření bezpečnostní analýzy o další oblasti zdroje hrozeb, které rozdělují do kategorií nazývaných jako sektory. Vedle tradičního vojenského sektoru pak identifikují další 4 klíčové nevojenské sektory – politický, ekonomický, environmentální a sociální sektor bezpečnosti. Na straně druhé pak zvyšují počet relevantních jednotek, které se mohou stát předmětem bezpečnostní analýzy. V podání kodaňské školy již není jediným možným objektem ohrožení stát, ale celá řada dalších nestátních jednotek, které se pohybují na škále od jedince po mezinárodní systém jako celek. Navzdory tomuto rozšíření si stát i nadále v mezinárodních vztazích zachovává primární postavení (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 14–18).

Pokud bychom přijali toto širší pojetí, je zde podle Ralfa Emmerse poměrně velké riziko, že „široká a volná konceptualizace bezpečnosti může vést k vágnosti a k nedostatku koncepční a analytické soudržnosti“ (Emmers, 2007: 10). Za nutnou součást redefinice a rozšíření konceptu bezpečnosti proto považuje rozvinutí nových koncepčních nástrojů. Z tohoto důvodu, stejně jako někteří další autoři (srov. Stritzel 2007: 358), spatřuje významný přínos kodaňské školy v rozvinutí analytického rámce ke studiu bezpečnosti v podobě modelu sekuritizace a desekuritizace. „Kodaňská škola tak přináší možnost systematické, srovnávací a koherentní analýzy bezpečnosti“ (Emmers, 2007: 110).

2. 1. 1 Koncept sekuritizace

Také z hlediska této práce je koncept sekuritizace vnímán jako důležitý prvek kodaňské školy, protože právě tento koncept poslouží jako teoretický rámec, ze kterého budu při svém výzkumu vycházet. Termín „sekuritizace“ poprvé použil Ole Wæver ve své práci *Security the Speech Act: Analysing the Politics of a Word*. Samotný Wæver (1995: 46) se domnívá, že procesy sekuritizace a desekuritizace představují stěžejní děje, kterými bychom se měli při zkoumání bezpečnosti zabývat. Struktura konceptu je pak silně ovlivněna autorovým sociálně konstruktivistickým přístupem.

Buzan a Wæver spolu s dalšími badateli z kodaňské školy předpokládají, že bezpečnost můžeme zkoumat prostřednictvím textuální analýzy, protože význam konceptů vzniká na základě toho, jak jsou využívány v praxi, „a nikoliv z jakési analytické či filozofické definice ideálních typů. Význam je nutné hledat ve způsobech, jakými lidé tyto koncepty implicitně používají (a nepoužívají), nikoliv v jejich vědomém přesvědčení o významu konceptů“ (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 34–35). Z textuální analýzy vyplývá, že konkrétní záležitost se stává mezinárodním bezpečnostním problémem poté, co lze přesvědčivě obhájit, že právě tento problém má pro nás v porovnání s ostatními zásadní význam. Na tomto předpokladu staví také autoři z kodaňské školy, když stanovují kritérium, že „dané téma je prezentováno jako existenční hrozba“ (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 35).

Na otázku, co je to bezpečnost, Wæver odpovídá: „*bezpečnost můžeme považovat za řečový akt*“ (Wæver, 1995: 44). S tímto výrokem koresponduje logika sekuritizace. Sekuritizace je autory kodaňské školy prezentována jako intersubjektivní proces sociální konstrukce hrozeb a rizik, ke kterému dochází právě prostřednictvím řečového aktu. Konkrétní jev se tak stává bezpečnostním problémem, protože je prezentován a následně také vnímán jako existenční hrozba (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 35 a 43). Může se proto stát, že je jako hrozba prezentováno téma, které nepředstavuje žádné nebezpečí, či může být nějaká skutečně existující hrozba naopak podceněna. V tomto ohledu Barry Buzan přirovnává státy k lidem, když říká: „*Státy, stejně jako lidé, mohou být paranoidní (vytvářející hrozby tam, kde žádná není) nebo lhostejné (přehlížející aktuální hrozby)*“ (Buzan, 2006: 1102).

Na sekuritizaci lze také nahlížet jako na radikálnější verzi politizace, přičemž je-li nějaké téma politizováno, stává se z něj téma veřejné politiky. Politizací se tak konkrétní problém přesune ze sféry ležící mimo pozornost státu do oblasti zájmu a současně se stává předmětem politického dialogu. Jedná se tak o dynamický proces politické prezentace, na jehož konci je konkrétní téma vnímáno jako existenční hrozba a tudíž si žádá přijetí zvláštních opatření. Zároveň ospravedlňuje jednání, které se vymyká ze standardních politických procedur, protože „*[p]okud tento problém včas nezvládneme, vše ostatní se stane nepodstatným (poněvadž už bude po nás, nebo budeme při jeho řešení někým či něčím omezoováni)*“ (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 34–35). Spektrum takovýchto mimořádných opatření je velmi široké. Zařadit mezi ně lze např. vyhlášení výjimečného stavu, omezení svobody shromažďování, zavedení zvláštní daně, mimořádné investice či omezení jinak neporušitelných práv (Šedivý, 2002: 10). Nelze se ale vyhnout riziku, že sekuritizace bude zneužita k ospravedlnění takových mimořádných prostředků, jejichž implementace by za standardních okolností nebyla možná (Waisová, 2005: 92).

Z pohledu kodaňské školy jsou bezpečnostní problémy produktem rozhodnutí elit. Jinými slovy, jistý jev se stává záležitostí bezpečnosti ve chvíli, kdy ho držitelé moci definují jako bezpečnostní problém. Jedná se tedy o záležitost politického rozhodování (Wæver, 1995: 51). V protikladu

k sekuritizaci stojí proces desekuritizace. O desekuritizaci mluvíme ve chvíli, kdy nějaký jev, který byl považován za bezpečnostní hrozbu, již nadále není jako bezpečnostní hrozba vnímán (Šedivý, 2002: 10). Z výše uvedeného je zřejmé, že se autoři kodaňské školy soustředí především na proces, ve kterém je nějaké téma přetvářeno na bezpečnostní hrozbu. Tento proces, kdy je určitý problém prostřednictvím řečového aktu označován a zároveň prosazován jako bezpečnostní záležitost, je nazýván sekuritizačním krokem či pohybem (securitization move). Smyslem sekuritizačního kroku je přesvědčit veřejnost, že konkrétní jev představuje skutečnou hrozbu. „*V bezpečnostním diskursu dostává téma dramatický náboj a veřejnosti je předloženo jako otázka největší důležitosti; jeho zařazením do kategorie bezpečnosti si subjekt nárokuje právo vypořádat se s daným problémem za využití mimořádných prostředků*“ (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 37). Za podmínky, že je sekuritizační krok veřejností přijat, lze hovořit o úspěšné sekuritizaci (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 35–36). Společnost svým přijetím sekuritizačního kroku legitimizuje zavedení mimořádných opatření (Druláková, 2006: 8).

Buzan, Wæver a de Wilde vytváří tři typy jednotek bezpečnostní analýzy – referenční objekty, aktéry sekuritizace a funkcionální aktéry. Referenční objekty představují takové entity, jejichž budoucí existence je ohrožena závažnou bezpečnostní hrozbou. Z této skutečnosti pak pramení jejich legitimní nárokování si práva na přežití. Referenční objekty a hrozby, kterým jsou vystaveny, se různí v závislosti na jednotlivých bezpečnostních sektorech. Oproti tradičnímu pojetí výzkumu bezpečnosti, který za referenční objekt považoval stát a národ, tak kodaňská škola hovoří o mnohem širší škále referenčních objektů. V teoretické rovině je tak možné za referenční objekt označit v podstatě téměř cokoliv. V praxi lze pak některé referenční objekty sekuritizovat snáze, jiné obtížněji (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 48–49).

Aktéři sekuritizace prostřednictvím řečového aktu prohlašují existenci referenčního objektu za ohroženou. Jsou proto přímými původci sekuritizačního procesu. Aktérem sekuritizace tak může být jedinec či skupina, obvykle političtí lídři, vlády, nevládní organizace, lobbistické či nátlakové skupiny, které pomocí

řečového aktu prezentují konkrétní problém či jev jako bezpečnostní hrozbu. (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 48–54).

Posledním typem jednotky bezpečnostní analýzy jsou funkcionální aktéři. Ti v bezpečnostní oblasti ovlivňují politická rozhodnutí, čímž působí na proces sekuritizace. Nicméně tento typ aktéra nelze považovat ani za referenční objekt ani za aktéra sekuritizace (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 48–49).

Dolinec kritizuje autory z kodaňské školy, že nevěnují dostatečnou pozornost vlivu sdělovacích prostředků v procesu sekuritizace. „*Autoři přístupu kodaňské školy se zaměřili na řečový akt sekuritizace, ale nesoustředili se přitom na jeho cestu k tzv. publiku*“ (Dolinec, 2010: 8). Domnívá se, že média v procesu sekuritizace zastávají významnou roli. Prostřednictvím přenášení informací veřejnosti sdělovací prostředky působí jako funkcionální aktéři. Vysíláním projevů amerických prezidentů média šíří řečové akty, jimiž se prezidenti snaží ovlivnit veřejné mínění ve prospěch přijetí mimořádných opatření proti terorismu. Stojí tak mezi veřejností a politickými elitami. Stejně tak ale mohou být sekuritizačním aktérem, pokud prezentují stanoviska, názory či vyjádření, jejichž autorem nejsou vládnoucí elity, ale jednotliví reportéři či média jako taková (Dolinec, 2010: 18–20).

2. 2 Terorismus

„Terorismus je násilí, ale ne každá forma násilí je terorismus.“

(Laqueur, 1999: 8)

Vzhledem k tomu, že pojem terorismus představuje klíčový termín této práce, považuji za přínosné se mu blíže věnovat. Již v úvodu jsem zmínila, že doposud nebyla přijata jedna universální definice tohoto fenoménu. Přitom právě definice terorismu určuje, jaké aktivity je možné posuzovat za teroristický čin a jaké aktéry je možné označit za teroristy. Význam terorismu se ale v různém kontextu může měnit. Proč tomu tak je, se budu snažit objasnit v této kapitole. V následujících řádcích se nejprve pokusím přiblížit, jak se koncept terorismu vyvíjel v historii. Po té se zaměřím na problematiku definování terorismu. Nastíním aspekty, které zformování jedné široce uznávané definice brání, a současně se zaměřím na důvody, proč bychom o vytvoření takové definice měli i nadále usilovat.

Výzkum terorismu byl tradičně součástí širšího oboru bezpečnostních studií. V období následujícím po 11. září 2001 se ale terorismu v akademické oblasti dostává tolik pozornosti, že začínáme mluvit o vzniku samostatného oboru. Tento obor se pak stává velmi dynamickou, „*zřejmě jednou z nejrychleji se rozvíjejících oblastí výzkumu v západním akademickém světě*“ (Jackson, 2007: 2). Zvýšený zájem o terorismus se projevil nárůstem počtu výzkumných center a odborníků zaměřujících se na zkoumání terorismu, což se také odrazilo v nárůstu množství publikací a konferencí věnujících se tématu terorismus⁵.

Dosavadní výzkum témat vztahujících se k terorismu je poznamenán neúspěchem ve snaze vytvořit jednu universální, všeobecně přijímanou definici pojmu terorismus, což současně komplikuje úsilí o odlišení terorismu od

⁵ Podle dat uvedených v práci A. Silkeho bylo v roce 2000 publikováno přibližně 150 odborných knih zabývajících se terorismem. Není příliš překvapivé, že v roce 2001 se tento počet výrazně zvýšil. Z celkového počtu 1 108 titulů vydaných v roce 2001 pochopitelně drtivá většina vznikla na konci roku, tedy až po útocích z 11. září. Tento trend pokračuje i v následujících letech. Například v roce 2002 bylo vydáno 1 767 knih věnujících se tématu terorismu. Nárůst zájmu o terorismus dokládá fakt, že v pěti letech následujících po 11. září vzniklo více knih na téma terorismus než za předchozích 50 let. Podobný nárůst je možné pozorovat i v případě článků v rámci odborných časopisů (Silke, 2008: 28).

ostatních forem násilí. Andrew Silke ve své práci poukazuje na skutečnost, že naprostá většina knih a odborných článků pracujících s tématem terorismus obvykle začíná snahou o přiblížení problematiky definice. Tento fakt je podle něj odrazem závažnosti, jakou problematika definování představuje (Silke, 2004: 2–3). V tomto ohledu nebude ani tato práce výjimkou.

2. 2. 1 Definice terorismu

Zdá se, že přesné vymezení pojmu terorismus je v podstatě nemožné. Dosavadní neúspěch ve snaze najít jednotnou universální definici tohoto složitého fenoménu vedla vědce jako je Jay M. Shafritz, E. F. Gibbons a Gregory E. Scott ke konstatování, že *„je pravděpodobné, že nikdy nebude všeobecně přijata nějaká definice“* (Shafritz – Gibbons – Scott cit. dle Silke 2004: 3). Vzhledem k tomu, že je terorismus velmi složitý fenomén, který prošel dlouhým vývojem, žádná z definic nemůže dokonale vystihnout jeho podstatu.

Pokud se blíže zaměříme na problematiku definování terorismu, zjistíme, že autoři ve svých snahách o vymezení tohoto pojmu narážejí na celou řadu překážek. První z nich vychází ze skutečnosti, že terorismus je velmi složitým fenoménem, který prošel mnoha proměnami a bral na sebe různé podoby. Je tak téměř nemožné vytvořit takovou definici, která by všechny tyto formy pojala.

Ucelený přehled vývoje významu terorismu ve své knize nabízí Bruce Hoffman. Uvádí, že ke zpopularizování výrazu terorismus dochází na konci 18. století v souvislosti s Velkou francouzskou revolucí (1789 – 1799). V tomto období terorismus označoval systém jakobínské diktatury z let 1793 – 1794⁶, jejímž záměrem bylo nastolit pořádek po nepokojném období vyznačujícím se povstáními anarchistů. Oproti současným negativním konotacím tak terorismus nabýval v podstatě pozitivního významu. Paradoxně byla tato forma terorismu *„úzce spojována s ideály ctnosti a demokracie“* (Hoffman, 2006: 3). V původním smyslu tedy termín terorismus dosahoval poměrně úzkého významu, když byl

⁶ Systém jakobínské diktatury je označován jako *régime de la terreur*. Z tohoto názvu vychází anglické slovo terrorism a české terorismus (Hoffman, 2006: 3).

spojován se státním terorem. Od této doby ale význam výrazu terorismus prošel celou řadou proměn.

K první výrazné proměně významu terorismu dochází na konci 19. století, kdy je pojem terorismus používán především pro protistátní aktivity, často v podobě atentátů na vládní představitele. Na počátku 20. století začíná být terorismus spojován s metodami nacionalistického či separatistického hnutí. V průběhu 30. let se pojetí terorismu opět mění. S nástupem totalitních režimů v Itálii, Německu a Sovětském svazu terorismus znovu nabývá podoby vládního útlaku vůči občanům. Záhy po skončení 2. světové války začíná být terorismus vnímán jako revoluční metoda, když je spojován s násilnými vzpourami nacionalistických a antikolonialistických skupin v oblastech zemí třetího světa. V 60. a 70. letech je revoluční trend vnímání terorismu rozšířen o nacionalistická a separatistická hnutí v prostředí západní Evropy a Severní Ameriky. Ve stejném období se formují i levicové teroristické skupiny. Od počátku 90. let je terorismus dáván do souvislosti s drogovým obchodem. Po skončení studené války je na terorismus nahlíženo jako na „*hrozbu proti stabilitě národních států prostřednictvím nestátních aktérů, nevládních procesů a organizací*“ (Hoffman, 2006: 5–16)⁷.

Za více než 200 let své existence tak výraz terorismus prošel značnými konceptuálními proměnami. Střídavě byl používán k označení vládních aktivit vůči určité skupině občanů, takzvaný terorismus shora, stejně jako k činnosti skupin nevládního charakteru vedené proti státním cílům, označované jako terorismus zdola (Donohue, 2005: 17).

Jack P. Gibbs problematiku definování terorismu spatřuje především ve skutečnosti, že některé definice mohou být politicky či ideologicky motivovány. Protože je terorismus v současném diskursu vnímán v silně negativním kontextu, označení konkrétního činu za teroristický pak obvykle vede k odsouzení jeho aktérů (Gibbs, 1989: 329). Pojem terorismus se tak stává aktuálním nástrojem

⁷ Miroslav Mareš poukazuje na skutečnost, že Hoffmanovo pojetí významové proměny terorismu postrádá některé další odborníky přijímané varianty, jako jsou ultrapravicový terorismus, náboženský terorismus neislámské podoby, ekoterorismus či v současné době také velmi diskutovaný kyberterorismus (Mareš, 2004: 21).

kompromitace protivníka kdy „označení terorista automaticky diskredituje jakékoliv jednotlivce nebo skupiny, ke kterým se vztahuje; dehumanizuje je, staví je mimo normy přijatelného společenského a politického chování a označuje je jako lidi, se kterými není možné se domluvit“ (Kapitan – Schulte, 2002: 178–179).

Podíl na nejasné definici toho, co přesně označuje výraz terorismus, má také jeho nadměrné používání v politické debatě, v médiích a někdy i na akademické půdě. Tím, jak je pojem terorismus spojován s odsouzením a nemorálností jeho aktérů, dokáže upoutat pozornost veřejnosti. Politikům tak může posloužit jako nástroj k přilákání voličů, což ale často podněcuje zneužívání pojmu (Jackson et. al., 2011: nestránkováno). Podobně Hoffman kriticky hodnotí mimo jiné vliv moderních sdělovacích prostředků. Vytýká jim snahu na straně jedné prezentovat obvykle velmi složité zprávy v co možná nejkratším vysílacím čase či nejmenším prostoru v tisku a na straně druhé zaujmout pozornost co největší části veřejnosti. Proto média veskrze neopodstatněně označují celou řadu násilných činů jako teroristické (Hoffman, 2006: 1). Richardson dodává, že se „*termín terorismus stal tak široce používaným v mnoha kontextech, až se stal téměř bezvýznamným*“ (Richardson, 1999: 209). Jediné, na čem panuje universální shoda, je to, že se jedná o termín pejorativní. Je proto pochopitelné, že i samotní aktéři označovaní jako teroristé takové pojmenování odmítají (Richardson, 1999: 209). Terorismus tak vzbuzuje na straně publika pocity nebezpečí, ohrožení, strachu a hrůzy. Pokud je konkrétní čin označen nálepkou teroristický, společnost pak snáze přijme mimořádná opatření proti aktérovi činu.

Poslední překážka, která brání dosažení jednotné universální definice, souvisí s překážkou předchozí. Jak ve své knize upozorňuje Martha Crenshaw, výraz terorismus nelze považovat za neutrálně popisný termín. Chápání terorismu je na jedné straně silně ovlivněno historickým kontextem, o kterém hovoří jako o objektivním faktoru. Na druhé straně ale také podobně důležitou roli v pochopení terorismu připisuje subjektivnímu vnímání (Crenshaw, 1995: 7). Jinými slovy, význam terorismu není neměnný. Obsah pojmu se mění

v závislosti na historickém a politickém vývoji⁸, stejně jako na základě subjektivního pohledu osoby, jež terorismus definuje (Jackson et al., 2011: nestránkováno). Jak je terorismus definován, úzce souvisí s tím, kdo pojem definuje. Schmid vysvětluje, že definice v obecné rovině často odráží zájmy těch, kdo ho vymezují (Schmid, 2004: 384). A tak zatímco jedni mohou označit konkrétního aktéra za teroristu, jiní ho mohou považovat za člena osvobozeneckého hnutí, radikálního aktivistu, ozbrojeného rebela či extremistického disidenta. Podobně národní stát může být v očích jednoho viděn jako teroristický, ale další jej mohou označovat za represivní režim, autoritářský systém či diktaturu (Norris – Kern – Just, 2003: 3). S tím, jak je terorismus v současné době v moderních společnostech prezentován jako závažná či dokonce existenciální hrozba, označení aktéra za teroristu umožňuje použití širšího spektra prostředků, jak se s takovým aktérem vypořádat. Prostředky, které by jinak nebyly myslitelné, se pod označením terorista stávají ospravedlnitelnými (Jackson et al., 2011: nestránkováno). Tato myšlenka koresponduje s výše přiblíženým konceptem sekuritizace. Podle tohoto konceptu prezentace určitého jevu jako existenciální hrozby, v tomto případě terorismu, ospravedlňuje implementaci mimořádných opatření. Jak sami autoři kodaňské školy upozorňují, existuje zde riziko možného zneužití procesu sekuritizace k prosazení nástrojů stojících mimo standardní politický rámec.

S ohledem na všechny tyto překážky stojí za úvahu, jestli má vůbec smysl i nadále usilovat o vytvoření jedné universální definice. V současné době se stává velmi častým jevem, že badatelé jednoduše termín terorismus používají, aniž by ho jakkoliv definovali. Vychází přitom z mylného předpokladu, že existuje nějaké obecné povědomí o tom, co to terorismus je⁹ (Jackson, 2008: 25). Ale jak již bylo poznamenáno výše, terorismus nabývá v různých prostředích a časových obdobích různých významů, proto není možné se s tímto přístupem spokojit.

⁸ S tím, jak se v různém historickém a politickém kontextu mění chápání terorismu, se pochopitelně mění také pohled na to, kdo jsou teroristé. Takové označení je tudíž velmi nestabilní, což dokládá skutečnost, že nejméně 4 držitelé Nobelovy ceny za mír, mezi nimi například Nelson Mandela či Jásir Arafat, byli v minulosti považováni za teroristy (Jackson et al., 2011: nestránkováno).

⁹ A. Silke konstatuje, že především v západních zemích existuje obecně sdílená představa o tom, co je to terorismus a kdo jsou to teroristé. Terorismus pak přirovnává k pornografii, když říká: „*i když to nemusím být schopný definovat, [...] poznám to, když to vidím*“ (Silke, 2004: 3).

Navzdory všem výše objasněným překážkám, které brání vytvoření universální definice terorismu, jsou vědci i politici motivováni, aby o definici i nadále usilovali. Schmid konstatuje, že podobně jako je tomu v případě slova válka, ani u terorismu by jasné stanovení definice nevedlo k vyřešení základního problému. Na druhé straně to ale podle něj neznámá, že bychom měli rezignovat a o žádnou definici se již více nepokoušet. Absenci vymezení pojmu totiž považuje za „*jeden z faktorů, který může podpořit budoucí terorismus*“ (Schmid, 2004: 378). Z hlediska badatelů nejasné vymezení pojmu znemožňuje pochopení a vysvětlení tohoto jevu, stejně jako možnou predikci případných teroristických útoků. Z toho vyplývá také další problém. Ve chvíli, kdy nepanuje všeobecná shoda na základních rysech zkoumaného předmětu, není možné ani vytvářet obecně přijímané teorie či typologie terorismu. Jinými slovy, jak můžeme označit nějakou událost za teroristický čin bez definice terorismu? Podobně neexistence universálního vymezení brání odlišení terorismu od ostatních forem kolektivního násilí (Jackson et al., 2011: nestránkováno). Z pohledu politických elit neexistence universální definice terorismu vede k obtížnému vytvoření jakékoliv protiteroristické strategie na národní, stejně jako na mezinárodní úrovni. Tak, jak se liší interpretace terorismu ze strany jednotlivých vlád, různí se také přístupy k tomu, jak terorismu čelit. Mezinárodní neshoda v jednotném boji proti terorismu má za následek pouze sporadické úspěchy (Silke, 2004: 4). Dokud tedy nebude přijata na mezinárodní úrovni všeobecná shoda ohledně toho, co je to terorismus, bude jen stěží možné vytvořit efektivní strategii pro boj s ním. Stejně tak kroky k potrestání států podporujících terorismus vyžadují vytvoření universální definice terorismu. Ačkoliv mohou být vytvořeny mezinárodní úmluvy proti terorismu, jejich implementace a především prosazování bude obtížné bez všeobecně schválené definice terorismu¹⁰ (Ganor, 2005: 2). Jedním z důvodů, proč i nadále usilovat o vytvoření obecně přijímané definice terorismu, je také snaha snížit riziko zneužívání pojmu k diskreditaci protivníka označením terorista (Jackson et al., 2011: nestránkováno).

¹⁰ Typický příklad se vztahuje k vydávání teroristů. Státy mezi sebou uzavírají bilaterální či multilaterální smlouvy, na jejichž základě mají být vydávány osoby podezřelé z trestné činnosti. Problém však je, že z těchto smluv jsou obvykle vyloučeny trestné činy s politickým motivem. A terorismus je politicky motivován. Státy tak mohou obcházet svou povinnost vydat osobu podezřelou ze spáchání teroristického činu (Ganor, 2005: 2).

Na základě výše zmíněných argumentů se domnívám, že ačkoliv se to zdá nemožné, vědci společně s politiky by neměli vzdávat svoje úsilí o vytvoření jedné universální definice terorismu. Důvody, které hovoří ve prospěch neustálé snahy o formulování jednotné definice, jsou podle mého názoru dostatečným motivem. Na druhé straně ale stále zůstává otázkou, zdali je vůbec možné vytvořit takovou definici, která by byla objektivní a přesná v tom smyslu, že zahrne všechny formy terorismu.

Současné definice terorismu obvykle vycházejí z etymologického základu z latinského výrazu „terror“, který v českém překladu vyjadřuje strach nebo hrůzu. Terorismus v sobě tedy zahrnuje takové metody a činnosti, jež mají za cíl vyvolat ve společnosti pocity hrůzy a strachu. Poprvé se slovo terorismus objevilo v dodatku ke slovníku Francouzské akademie z roku 1798 ve smyslu násilného chování vlády vůči představitelům politické opozice (Bonanate, 1997: 9). Jak již bylo poznamenáno výše, od té doby prošel význam terorismu výraznými změnami.

Za první oficiální definici terorismu je považována ta, která byla formulována dnes již zaniklou mezivládní Společností národů v roce 1937. Ta terorismus popisuje jako „*[z]ločiny spáchané proti některému státu, jejichž cíle nebo charakter mohou u jednotlivců, skupin osob nebo celé veřejnosti vyvolat strach*“ (Bonanate, 1997: 52). Současné nejjobecnější definice na terorismus nahlízejí jako na metodu systematického násilí, které je uplatňováno především vůči civilním osobám (Krejčí, 2001: 405).

Komplikovanost definování terorismu dokládá také skutečnost, že ani jednotlivé vládní úřady Spojených států amerických nepřijaly společnou universální definici terorismu. Pro názornost uvedu některé definice terorismu používané v rámci jednotlivých vládních úřadů Spojených států. Jedná se o definice, které představují součást interpretace terorismu ve Spojených státech. Proto jsou pro mě z hlediska výzkumu zajímavé.

První definice, kterou zde zmíním, je definice ministerstva zahraničí USA, jež představuje terorismus jako „*promyšlené, politicky motivované násilí*

*směřované proti civilistům substátními skupinami či tajnými agenty*¹¹. Tato definice je ale ze dvou důvodů problematická. Za prvé toto vymezení nezahrnuje státy jako možné aktéry terorismu, ačkoliv právě činy státních aktérů vedly k mnohem větším ztrátám na lidských životech a způsobily daleko větší materiální škody v porovnání s násilnými činy nestátních aktérů. Za druhé se definice vztahuje pouze na civilisty a z tohoto hlediska tak možný útok na různé materiální hodnoty (například kulturní památky) bez ztrát na lidských životech nepředstavuje teroristický čin (Mustafa, 2005: 78). Navíc tato definice neumožňuje odlišení teroristických činů od dalších forem násilí, jako jsou guerilla či povstání (Jackson, 2008: 25).

Za zmínku stojí také definice FBI, která na terorismus nahlíží jako na *„nezákonné použití síly nebo násilí proti osobám či majetku se záměrem zastrašit vládu, civilní obyvatelstvo či jeho určité skupiny, a tím podpořit dosažení politických nebo společenských cílů*¹². Jakožto státní bezpečnostní složka FBI zdůrazňuje protiprávní charakter teroristických činů. Navíc rozšiřuje možné cíle teroristických útoků o neživé cíle – soukromý i veřejný majetek (Hoffman, 2006: 32).

Poslední definicí, kterou zde představím, je definice amerického Ministerstva obrany. Ta na terorismus pohlíží jako na *„nezákonné použití násilí či hrozbu nezákonným násilím za účelem vyvolat strach a přinutit vládu či společnost. Terorismus je často motivován náboženským, politickým nebo jiným ideologickým přesvědčením a páchaný je ve snaze o dosažení cílů, které jsou obvykle politického charakteru*¹³. Oproti předchozím dvěma definicím tato zahrnuje kromě konkrétního násilného činu i hrozbu použitím násilí. Z tohoto pohledu navíc nedochází k rozlišení mezi civilními a vojenskými cíli. Terčem útoku teroristů se tak může stát celá společnost, stejně jako vláda (Hoffman, 2006: 33).

¹¹ Country reports on terrorism 2010, dostupné na:

<http://www.state.gov/documents/organization/170479.pdf>, náhled 12. 3. 2012.

¹² What we investigate, dostupné na: <http://www.fbi.gov/albuquerque/about-us/what-we-investigate/priorities>, náhled 12. 3. 2012.

¹³ Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, dostupné na: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf, náhled 12. 3. 2012.

Je přinejmenším překvapivé, že ani v rámci Spojených států amerických nebyla přijata jednotná definice terorismu. Přitom právě cíle Spojených států jsou častým terčem násilných útoků, které jsou označovány nálepkou teroristické. Pojem terorismus se tak v rukou politiků stává nástrojem, který umožňuje legitimizovat mimořádné politické kroky, které by za jiných okolností nebylo možné prosadit. Takovým příkladem mohou být opatření přijatá po útocích na americké ambasády v Keni a v Tanzanii z roku 1998 či globální válka proti terorismu zahájená po útocích z 11. září 2001.

2. 2. 2 Kritická studia terorismu

Vedle hlavního proudu výzkumu terorismu se postupně etabluje skupina badatelů, kteří se hlásí ke kritickému přístupu ke zkoumání terorismu. Tito odborníci zaujmají skeptický přístup k dosavadní vědecké činnosti v oblasti studií terorismu. Ačkoliv se skupina začíná výrazněji prosazovat až po 11. září 2001, její kořeny sahají hlouběji do minulosti. Kritická studia terorismu svůj základ čerpají z řady dalších vědních disciplín, jako je sociologie, antropologie, historie, politologie či studium mezinárodních vztahů a podobně (Smyth, 2007: 263). V současné době stojí v čele tohoto přístupu ke zkoumání terorismu skupina odborníků sdružených při *Britské asociaci mezinárodních studií (British International Studies Association, BISA)*, k nimž patří mimo jiné Richard Jackson, Marie Breen Smyth či Joreoen Gunning¹⁴.

Jak již bylo zmíněno výše, odborníci ze skupiny kritických studií terorismu se vymezují proti tradičnímu výzkumu v oblasti terorismu. Hlavním záměrem tohoto relativně nového proudu není zaujmout přední pozici ve výzkumu terorismu, ale spíše navázat dialog a překonat problémy a limity tradičního proudu. Konkrétně je možné identifikovat nejméně 4 oblasti kritiky tradičního přístupu. Prvním, a podle slov R. Jacksona nejvíce závažným

¹⁴ Mezi nejvýznamnější iniciativy této skupiny odborníků patří vytvoření globální sítě *Pracovní skupina kritických studií terorismu (Critical Studies on Terrorism Working Group)* při BISA v roce 2006 a publikace odborného časopisu *Kritická studia terorismu (Critical Studies on Terrorism)* od roku 2008 (Jackson – Smyth – Gunning, 2009: 2–3).

problémem, je „přijetí státocentrických priorit a pohledů [na problematiku terorismu]“ (Jackson, 2007: 4). Jinými slovy, stoupenci kritického přístupu ke zkoumání terorismu odmítají akceptovat tradiční pojetí terorismu jako formy násilí páchané nestátními aktéry¹⁵ převážně proti vyspělým liberálně-demokratickým zemím. Prosazují tedy přesvědčení, že původcem teroristického činu mohou být nestátní entity, stejně jako samotné státy. *Protože terorismus je taktika a ne ideologie, [tak i] státy jakéhokoliv druhu mohou být pachateli terorismu*“ (Blakeley, 2007: 233–234). Navíc, jak jsem již poznamenala výše, v období, ve kterém dochází ke zpopularizování termínu, se o terorismu hovoří v souvislosti s útlakem ze strany státu vůči vlastnímu obyvatelstvu. Tím, že někteří autoři teroristické praktiky striktně připisují nestátním aktérům, zpochybňují kořeny terorismu (Smyth, 2007: 261). Oproti tradičnímu pojetí zkoumání terorismu se tak kritický přístup odvrací od státocentrismu a zaměřuje pozornost na bezpečnost lidského jedince, který se tak (při přijetí terminologie kodaňské školy) stává primárním referenčním objektem (Jackson – Smyth – Gunning, 2009: 222–223).

Následující bod kritiky spočívá v problematičtém rozlišení mezi akademickou a státní sférou. Podle zastánců tohoto přístupu dochází k ovlivnění výzkumu terorismu prostřednictvím propojení značné části předních akademických odborníků s institucemi státní moci¹⁶. Pojem terorismus se spíše než analytickým nástrojem stává politickým termínem v rukou vládnoucích elit. Tuto skutečnost lze považovat za jeden z důvodů, proč je stát obvykle vyloučen z definice terorismu jako možný aktér teroristického činu (Blakeley, 2007: 233).

Ve vztahu k diskusi ohledně definice terorismu vědci, kteří se hlásí ke kritickému přístupu ke zkoumání terorismu, neshledávají největší nedostatek

¹⁵ Pokud autoři tradičního přístupu ke zkoumání terorismu připouštějí možnost státního terorismu, pak ji obvykle vztahují ke státům, které jsou podezřívány ze sponzorování teroristických organizací. O státech sponzorujících teroristické aktivity pak hovoříme jako o tzv. darebných státech (Rogue states), (Jackson, 2007: 5).

¹⁶ Jako typický příklad Burnett a Whyte (2005: 8) uvádí neziskovou agenturu RAND, jež byla založena v roce 1945 Armádní leteckou službou Spojených států. Poukazují na propojení celé řady akademických odborníků zabývajících se výzkumem terorismu s touto agenturou na straně jedné, stejně jako některých členů Bushovy administrativy, např. Donalda Rumsfelda či Condoleezy Rice, na straně druhé. Spojitost agentury s vládou Spojených států je tak více než patrná.

v neexistenci jedné universální definice tohoto fenoménu. Hlavní problém spatřují spíše v nekonzistentním způsobu aplikace definice terorismu ve vědeckém výzkumu a dále ve způsobu, „*jakým je termín mnohdy používán jako nástroj delegitimizace politickými aktéry*“ (Jackson – Smyth – Gunning, 2009: 217).

V neposlední řadě, podobně jako autoři kodaňské školy, také badatelé z okruhu kritických studií terorismu přinášejí do svého výzkumu významné prvky konstruktivismu, když odmítají nahlížet na terorismus jako na hrubou skutečnost (brute fact). Z jejich pohledu terorismus představuje spíše sociální fakt, „*jehož povaha není neoddělitelně spjatá s násilným činem samotným, ale je závislá na kontextu, okolnostech a úmyslech a především na sociálním, kulturním, právním a politickém procesu interpretace*“ (Jackson – Smyth – Gunning, 2009: 222–223).

2. 2. 3 Koncept nového terorismu

Již v úvodu jsem zmínila, že v přímém důsledku událostí z 11. září vzniká debata o konceptu nového terorismu. Ve skutečnosti někteří z odborníků zabývajících se výzkumem terorismu hovoří o fenoménu nového terorismu již v průběhu 90. let minulého století (srov. Laqueur, 1999; Lesser et al., 1999). Po 11. září se ale otevírá nový prostor pro tuto diskusi. V analytické části se budu snažit prokázat, že v americké vládní rétorice, resp. v rétorice prezidenta dochází v souvislosti s 11. zářím k posunu v chápání terorismu. Proto se nyní zaměřím právě na debatu ohledně konceptu nového terorismu. Představím argumenty zastánců konceptu, stejně tak jako kritickou reflexi odpůrců.

Zastánci konceptu nového terorismu vycházejí z předpokladu, že současný terorismus představuje nový typ hrozby, který je zcela zásadně odlišný od tradičního terorismu. Například Walter Laqueur, jeden z významných obhájců konceptu, tvrdí, že „*došlo k radikální transformaci, ne-li revoluci v charakteru terorismu*“ (Laqueur, 1999: 4). Podobně podle Bruce Hoffmana se nový terorismus „*ukazuje jako velmi odlišná a možná mnohem více smrtící hrozba, než*

kteřou představují dobře známí tradiční terorističtí protivníci“ (Hoffman, 2006: 272).

Laqueur, Hoffman i další autoři se shodují na třech základních aspektech, které odlišují nový terorismus od toho tradičního. Jedná se o proměnu strategie, motivace a charakteru teroristických skupin. Proměna strategie se vyznačuje maximalizací smrtícího a destruktivního účinku teroristických útoků. Tato skutečnost by měla být zapříčiněna dvěma faktory. Na straně jedné se teroristé snaží znovu upoutat pozornost veřejnosti a médií, která si již na teroristické násilí uvykla. Na straně druhé mají v důsledku technologického rozvoje teroristé přístup k efektivnějším zbraním. Hoffman se odvolává na statistiky, které potvrzují, že v 90. letech docházelo k poklesu počtu teroristických útoků, ale současně narůstal počet jejich obětí. V tomto kontextu také upozorňuje na lepší dostupnost a tedy i vyšší pravděpodobnost použití zbraní hromadného ničení při teroristickém útoku (Hoffman, 1999: 10–14). Pomyslným vrcholem tohoto trendu byly právě útoky z 11. září, kdy během několika mála hodin zemřelo přibližně 3 000 lidí, a další tisíce lidí byly zraněny.

Zastánci nového terorismu spatřují rozdíly také v motivaci nových teroristů. Zatímco v minulosti byly teroristické činy páčány zejména sekulárními skupinami za účelem dosažení politických cílů, současné teroristické organizace jsou stimulovány náboženským fanatismem (Brown, 2007: 28). Podle Hoffmana je náboženská motivace *„nejdůležitější definující charakteristikou současných teroristických aktivit“* (Hoffman, 2006: 82). Do toho rámce zapadají teroristické organizace Al-Kajda a Óm šinrikjó, které jsou často uváděny jako hlavní dva aktéři nového terorismu. Právě organizace Al-Kajda byla označena za původce útoků na americké ambasády, stejně tak jako útoků z 11. září.

V neposlední řadě se v souvislosti s novým terorismem hovoří o proměně charakteru aktérů. Současné teroristické organizace se podle zastánců konceptu vyznačují decentralizovanou strukturou, která vytváří sítě. Naproti tomu tradiční teroristé vytvářejí hierarchizovaný systém. Podíl na této proměně je připisován moderním informačním technologiím (Tucker, 2001: 1).

Proti tomuto novému pojetí terorismu se ale postavila celá řada badatelů. Kritici konceptu považují úvahy o novém terorismu za přehnané, ačkoliv nezpochybňují, že od počátku 90. let dochází k nárůstu počtu obětí teroristických útoků. Statistiky tento trend prokazují. Odmítají ale, že by tato skutečnost měla být důsledkem vývoje efektivnějších zbraní v rukou teroristů. Zde se shodují s Hoffmanem, když říkají, že pro teroristy je nyní mnohem obtížnější dosáhnout pozornosti (Duyvesteyn, 2004: 449). Právě potřeba vzbudit zájem médií a veřejnosti nutí současné teroristické skupiny k většímu násilí, než tomu bylo v minulosti.

Co se zbraní hromadného ničení a pravděpodobnosti jejich zneužití k teroristickému útoku týče, Isabelle Duyvesteyn namítá, že s výjimkou dvou případů v historii¹⁷ nejsou známy žádné další příklady. Ačkoliv připouští možnost, že by k podobným útokům mohlo v budoucnosti dojít, konstatuje, že „*dva případy ještě nevytváří trend*“ (Duyvesteyn, 2004: 448).

Stejně tak lze zpochybnit myšlenku, že současný terorismus je na rozdíl od toho tradičního motivován náboženskými pohnutkami. Ve skutečnosti jediné náboženské motivy ospravedlňovaly teroristické činy už od 1. stol. n. l. K sekularizaci terorismu dochází až v průběhu 19. století v souvislosti s rozvojem nacionalismu. Můžeme tedy hovořit spíše o navrácení staršího historického trendu než o vzniku nového (Copeland, 2001).

Také v otázce proměny charakteru teroristických skupin se kritici se zastánci nového terorismu rozcházejí. Crenshaw považuje Al-Kajdu za jediný příklad nábožensky motivované teroristické skupiny, která vytváří sítě. Navíc upozorňuje, že ještě před zahájením vojenské intervence v Afghánistánu byla i tato skupina velmi silně centralizovaná (Crenshaw, 2007: 27).

Z výše zmíněných důvodů kritici konceptu nového terorismu shledávají úvahy o radikální proměně charakteru terorismu jako neopodstatněné. Přesto nezpochybňují, že se současný terorismus v určitých aspektech liší od toho

¹⁷ Jedná se o události z roku 1995, kdy japonská teroristická skupina Óm šinrikjó použila nervový plyn sarin jako nástroj útoku v tokijském metru. Ve druhém případě byly ve Spojených státech krátce po útocích z 11. září rozesílány tzv. antraxové obálky (Duyvesteyn, 2004: 448).

tradičního. O této proměně ale hovoří jako o důsledku přirozeného vývoje, nepovažují ji za revoluční změnu. Antony Field například tvrdí: „[H]istorický důkaz ukazuje, že existuje značná kontinuita v chování teroristických skupin, což naznačuje, že [...] jsme jednoduše viděli vývoj osvědčených teroristických praktik a chování (Field, 2009: 195). Podobně Alexander Spencer považuje proměny terorismu za důsledek vývoje. Koncept nového terorismu tak pokládá spíše za způsob, jak ospravedlnit zásadní změny v politice a obhájit nová protiteroristická opatření. Přijetí tohoto konceptu by tak „mohlo být použito k ospravedlnění celé řady nových restriktivních vládních opatření, aniž by byly demokraticky projednány, veřejně diskutovány, nezávisle monitorovány či dokonce [jejich přijetí bylo] nutné“ (Spencer, 2006: 5 a 25).

3. Historický kontext

V předchozí kapitole jsem zmínila, že percepce terorismu je vedle subjektivních aspektů silně ovlivněna historickým kontextem, stejně tak jako interpretací vládnoucích elit. Z tohoto důvodu se v následujícím textu zaměřím na popis historických událostí, které ve zkoumaném období nejvíce ovlivnily chápání terorismu ve Spojených státech amerických a dále na interpretaci těchto událostí prostřednictvím projevů nejvyššího představitele státu – amerického prezidenta. V prostředí Spojených států amerických v posledních dvou desetiletích ovlivnily vývoj chápání terorismu zejména dvě události. Do paměti široké veřejnosti se zapsaly především útoky z 11. září 2001, jejichž rozsah byl z hlediska počtu obětí nebyvalý. Nebyly to ale první útočné akce vůči americkým cílům.

Když se na počátku roku 1993 William Jefferson Clinton stal 42. prezidentem Spojených států amerických, nepředstavoval terorismus hlavní bezpečnostní hrozbu pro zemi. Již v průběhu Clintonova prvního funkčního období se americké cíle staly terčem několika útoků. Prvním z nich byl bombový útok na budovu v komplexu Světového obchodního centra¹⁸, k němuž došlo pouze několik týdnů po Clintonově inauguraci. Podobně byl v roce 1995 proveden bombový útok na federální budovu ve městě Oklahoma¹⁹. O tři roky později provedli teroristé další větší útok na americké cíle, tentokrát na ambasády v Keni a Tanzanii. V samém závěru Clintonova druhého funkčního období na postu amerického prezidenta, v říjnu roku 2000, zaútočili teroristé na torpédoborec amerického námořnictva *USS Cole* kotvící v Adenském přístavu v Jemenu²⁰ (Feste, 2011: 169).

¹⁸ Skupina teroristů umístila do podzemních garáží severní věže Světového obchodního centra nákladní automobil s výbušninou. Výbuch zabil 6 osob a stovky dalších zranil. Ukázalo se tak, že terorismus již není pouze vzdálená hrozba, která se netýká Spojených států (Barackskay, 2007: 71).

¹⁹ Podobně jako v případě útoku na Světové obchodní centrum z roku 1993, i v tomto případě byl nástrojem útoku nákladní automobil s výbušninou. V důsledku útoku zemřelo 168 lidí a dalších 680 bylo zraněno (Feste, 2011: 168–169). Až do září roku 2001 měl tento útok na svědomí největší počet obětí na životech na území Spojených států (Laqueur, 1999: 3).

²⁰ Útok si vyžádal 17 lidských životů a 39 zraněných. Na základě vyšetřování byla za původce útoku označena teroristická skupina Al-Kajda. Navzdory všem důkazům Clinton nepřijal žádná mimořádná opatření (Feste, 2011: 169 a 174).

Ačkoliv Clintonova administrativa přijala řadu protiteroristických opatření ve snaze zabránit opakování útoků na americké cíle, nedokázala dalším předejít (Hendrickson, 2002: 100). Od zvolení Clintona americkým prezidentem v roce 1993 do konce roku 2000 zemřelo v důsledku činů, které byly označeny za teroristické²¹, celkem 90 občanů Spojených států a mnoho dalších bylo zraněno (Leffler, 2003: 1048). A tak, když po 8 letech Clinton z funkce prezidenta odcházel, byl již terorismus prezentován jako jedna z důležitých hrozeb, kterým Spojené státy na prahu nového milénia čelí (Hendrickson, 2002: 100).

3. 1 Bombové útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii

Jedny z největších útoků proti americkým cílům se uskutečnily na počátku srpna roku 1998. Za jejich původce byla později označena teroristická skupina Al-Kajda²². V dopoledních hodinách²³ dne 7. srpna byli koordinovaně vysláni sebevražední atentátníci ve dvou nákladních automobilech naložených výbušninou na americké ambasády v Nairobi v Keni a Dar es Salaamu v Tanzanii²⁴. Výbuch u zadního vchodu americké ambasády v Nairobi zapříčinil smrt 213 lidí, z toho pouze 12 Američanů. Přibližně o 10 minut později si výbuch druhého automobilu u hlavní brány americké ambasády v Dar es Sallamu vyžádal dalších 11 lidských životů. Kromě ztrát na životech došlo ke zranění více než 5 000 lidí (Vadlamudi, 2007: 103–104). Co do počtu obětí se tak jednalo o zdaleka největší teroristické útoky na americké cíle před 11. září 2001.

²¹ Ve Spojených státech je časté označování mezinárodních útoků za teroristický čin, zatímco hodnocení vnitrostátních incidentů jako teroristický čin je méně obvyklé (Feste, 2011: 154).

²² Al-Kajda byla v roce 1999 přidána na americký seznam zahraničních teroristických organizací (Foreign Terrorist Organisation, FTO), (Lansford, 2011: 66).

²³ Útok byl záměrně načasován mezi 10:30 a 11. hodinu, kdy by se muslimové měli věnovat modlitbám v mešitách, čímž se eliminovala možnost nechtěných ztrát z jejich řad. Přestože byl výbuch směřován především proti Američanům působícím na ambasádách, v důsledku útoku na americkou ambasádu v Dar es Sallamu zemřelo 11 osob, většinou právě muslimové. Paradoxně žádný Američan nebyl při tomto výbuchu zabit (Atkins, 2011: 26).

²⁴ Na základě vyšetřování bylo zjištěno, že byl naplánován ještě jeden útok s cílem zasáhnout americkou ambasádu v Kampale, hlavním městě Ugandy. Tento plán ale selhal (Muhula, 2007: 50).

Následujícího dne prezident Clinton přednesl v Oválné pracovně Bílého domu svůj projev, ve kterém reagoval na tyto útoky. Zmínil v něm, že *„Američané jsou cílem teroristických útoků, částečně proto, že máme jedinečnou zodpovědnost vedení světa, proto, že podporujeme mír a demokracii a proto, že se jednotně stavíme proti terorismu* (Clinton, 1998a). Zdůraznil, že Spojené státy již delší dobu proti terorismu bojují a bojovat budou i nadále. Uvedl protiteroristické prostředky, které jeho administrativa doposud využívala, a to *„dopadení teroristů [...] a jejich postavení před soud; narušení teroristických organizací; prohloubení protiteroristické spolupráce s našimi spojenci a izolace národů, které podporují terorismus; ochrana našich počítačových sítí; zajištění bezpečnosti dopravy; boj proti hrozbě jaderných, chemických a biologických zbraní* (Clinton, 1998a). Tato opatření podle Clintona napomohla tomu, že se Spojeným státům podařilo zadržet a odsoudit některé důležité teroristy (Clinton, 1998a). Nedokázala ale zabránit dalším útokům, jakými byly právě tyto na americké ambasády v Keni a Tanzanii.

Bezprostředně po útocích americká zpravodajská služba CIA a federální vyšetřovací úřad FBI ve spolupráci s vládami Keni a Tanzanie zahájily vyšetřování, jež mělo vést k odhalení pachatele odpovědného za útoky. Zároveň se další skupina složená především z odborníků z CIA, Národní bezpečnostní agentury (National Security Agency, NSA) a Obranné zpravodajské služby (Defense Intelligence Agency, DIA) sešla v Bílém domě, aby projednala dostupné informace o útocích. Tato skupina brzy přišla s tvrzením, že důkazy směřují k postavě Usámy bin Ládina²⁵.

Již následujícího dne po útocích na ambasády, tj. 8. srpna, zpravodajská služba Spojených států CIA obdržela informaci o chystané schůzce vůdčích osobností islamistické skupiny Al-Kajda napojené na Usámu bin Ládina v Afghánistánu plánované na 20. srpna. Záměrem setkání mělo být projednání uskutečněných útoků na americké ambasády v Keni a Tanzanii a dále naplánování dalších bombových útoků (Vadlamudi, 2007: 112).

²⁵ The Clinton Administration's Strikes on Usama Bin Laden: Limits to Power, dostupné na: <http://www.cqpress.com/context/terrorism/links/contemp8.html>, náhled: 13. 5. 2012.

Útoky na americké ambasády vyvolaly odvetnou vojenskou reakci ze strany Spojených států nazvanou jako Operace nekonečný dosah (Operation Infinite Reach). Dne 20. srpna v nočních hodinách Spojené státy vyslaly z lodí umístěných v Arabském a Rudém moři střely Tomahawk na cíle v Súdánu a Afghánistánu. Jeden z raketových útoků směřoval na farmaceutickou společnost Al Shifa v Chartúmu, hlavním městě Súdánu. Důvodem k uskutečnění útoku bylo podezření z vývoje chemických zbraní ve spojení s teroristickou sítí vedenou Usámou bin Ládinem. Zároveň bylo vysláno přibližně 75 střel na údajný komplex výcvikových táborů pro teroristy v Afghánistánu²⁶. Zde se měla konat výše zmíněná schůzka vůdčích osobností teroristické skupiny Al-Kajda, včetně Usámy bin Ládina. Tyto útoky si vyžádaly více než 20 obětí v Afghánistánu a 1 lidský život v Súdánu²⁷. Usáma bin Ládín, pravděpodobně primární cíl útoku, při zásahu nebyl zabit.

K odvetnému zásahu přistoupily unilaterálně, navíc bez schválení ze strany OSN či NATO. Hendrickson hodnotí Clintonovo rozhodnutí o provedení útoků na předpokládané teroristické základny jako jeden z nejdůležitějších kroků, jenž v období svého prezidentství uskutečnil proti terorismu (Hendrickson, 2002: 100).

Následně po odvetných útocích vystoupil americký prezident Clinton s projevem k národu o vojenské akci proti teroristickým cílům v Afghánistánu a Súdánu ve snaze objasnit důvody a záměry akce. K ospravedlnění útoků v projevu předložil celkem 5 argumentů. V první řadě Clinton ve svém proslovu americkému lidu vzkázal: *„Dnes jsem nařídil našim ozbrojeným silám zaútočit na zařízení spojená s teroristy v Afghánistánu a Súdánu vzhledem k bezprostřední hrozbě, kterou představovaly pro naši národní bezpečnost“* (Clinton, 1998b). Uvedl zde, že Usáma bin Ládín opakovaně veřejně vyhlásil Spojeným státům teroristickou válku²⁸. Clinton dále upozornil, že zpravodajské

²⁶ Odhaduje se, že ke konci 90. let mohla Al-Kajda v Afghánistánu pod záštitou Tálíbanu vycvičit kolem 15 000 teroristů (Leffler, 2003: 1048).

²⁷ The controversial U.S. retaliatory missile strikes, dostupné na:

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/bombings/retaliation.html>, náhled 25. 5. 2012.

²⁸ V únoru roku 1998 Usáma bin Ládín spolu se skupinou dalších radikálních islamistických vůdců vyhlásil fatvu, v níž vyzýval muslimy k vraždění Američanů, vojáků i civilistů, a jejich spojenců po celém světě (Vadlamudi, 2007: 105).

služby předložily přesvědčivé informace usvědčující teroristickou síť vedenou Usámou bin Ládinem z odpovědnosti za útoky na americké ambasády. V projevu také zmínil existenci důkazů, že byly plánovány i „*další útoky proti Američanům a ostatním svobodu milujícím lidem*“ (Clinton, 1998b). Poslední argument poukazuje na snahy Usámy bin Ládina získat chemické zbraně hromadného ničení. V projevu je Usáma bin Ládín označen za „*předního organizátora a finančníka mezinárodního terorismu v současném světě*“ (Clinton, 1998b). V závěru své řeči Clinton poznamenal, že Spojené státy svůj boj proti terorismu nezahájily až ve chvíli, kdy byly napadeny jejich ambasády v Africe. Stejně tak svůj boj neskončí po odvetných útocích na Súdán a Afghánistán (Clinton, 1998b). Ve zprávě zaslané Kongresu dne 21. srpna prezident Clinton prohlásil, že Spojené státy jednaly s ohledem na „*přirozené právo na sebeobranu v souladu s článkem 51 Charty Organizace Spojených národů*“ (Clinton, 1998c). Znovu akcentoval bezprostřednost hrozby terorismu tím, že útoky označil za „*určené k prevenci a odstrašení dalších útoků od jasně identifikované hrozby terorismu*“ (Clinton, 1998c). Rozhodnutí k provedení útoku ospravedlnil svou „*ústavní pravomocí při provádění amerických zahraničních vztahů a svou pozicí vrchního velitele a šéfa exekutivy*“ (Clinton, 1998c).

Z hlediska konceptu sekuritizace můžeme v Clintonově projevu k národu a zprávě adresované Kongresu identifikovat řečový akt, prostřednictvím kterého prezentuje terorismus jako hrozbu pro národní bezpečnost. Důraz, který je kladen na bezprostřednost teroristické hrozby, implikuje dojem existenciálního ohrožení referenčního objektu. Hovoří také o dalších útocích, ke kterým by pravděpodobně došlo, pokud by nebyla přijata mimořádná opatření v podobě odvetných útoků. Toto jednání odpovídá zákonitostem kodaňské školy, která říká „*nevyřešíme-li daný problém teď, bude příště pozdě*“ (Buzan – Wæver – de Wilde, 2005: 37). Na základě Clintonových výroků lze určit jako referenční objekt, jehož bezpečnost je ohrožena, americký národ. Nejdůležitějším aktérem sekuritizace terorismu ve Spojených státech – nikoliv však jediným relevantním aktérem – je právě osoba prezidenta. Význam amerického prezidenta jakožto sekuritizačního aktéra je daný jeho pozicí vrchního velitele ozbrojených sil a současně nejvyššího představitele vlády Spojených států. Za zmínku také stojí, že

se projevy amerických prezidentů těší velké pozornosti ze strany médií, a to nejen domácích, ale také zahraničních. Média tak v procesu sekuritizace zastávají významnou roli a lze o nich hovořit jako o významném funkcionálním aktérovi. Jejich prostřednictvím se oficiální prohlášení dostávají k široké masě lidí, což umožňuje formovat jejich vnímání událostí, v tomto případě útoků na americké ambasády v Keni a Tanzanii. Z této skutečnosti vyplývá, že média poskytují americkému prezidentovi velmi efektivní nástroj, kterým lze ve specifickém kontextu ovlivnit veřejné mínění ve prospěch podpory přijetí politik, jež by za jiných okolností byly nemyslitelné.

Cílem sekuritizačního kroku má být legitimizace přijetí mimořádných opatření, která jinak stojí mimo rámec standardních politických opatření. Tím mimořádným opatřením v tomto případě byly vojenské zásahy proti předpokládaným teroristickým cílům v Afghánistánu a Súdánu.

3. 2 Útoky z 11. září 2001

Na počátku roku 2001 nahradil Clintona ve funkci amerického prezidenta George Walker Bush. V září téhož roku se Spojené státy staly cílem překvapivého útoku, který za sebou zanechal tolik mrtvých, jako žádný jiný útok na americké cíle v historii. Tento den, 11. září 2001, se nesmazatelně zapsal do dějin Spojených států amerických a do paměti lidí po celém světě.

Za účelem prozkoumání okolností z 11. září 2001 byla vytvořena oficiální Národní komise pro vyšetření teroristických útoků na Spojené státy. Komise v roce 2004 vydala svou závěrečnou zprávu, podle níž v ranních hodinách dne 11. září 2001 skupina 19 mužů unesla celkem 4 různá letadla včetně posádek a cestujících a „proměnila je ve velké řízené střely“²⁹.

První z unesených letadel narazilo v 8:46 do severní věže komplexu Světového obchodního centra v New Yorku. Budova byla zasažena mezi 93. a 99. patrem. V 9:03 zasáhlo druhé letadlo jižní věž Světového obchodního centra

²⁹ 9/11 Report, dostupné na: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>, náhled 29. 5. 2012.

mezi 77. a 85. podlažím. V přímém důsledku obou nárazů letadel zemřely kromě posádek, všech cestujících a únosců na palubě letadel také stovky lidí v zasažených budovách. Další stovky civilistů zůstaly uvězněny v budovách. Přitom se v běžný pracovní den v budovách nacházelo na 50 000 zaměstnanců a dalších odhadem 40 000 lidí procházelo komplexem, značná část z nich turisté³⁰.

Třetím cílem útoku se v 9:37 stalo sídlo amerického Ministerstva obrany, Pentagon. Letadlo zasáhlo první patro budovy. Při nárazu zahynuly všechny osoby na palubě letadla a dalších 125 osob uvnitř Pentagonu. Poslední letadlo se po souboji mezi cestujícími a únosci o ovládnutí letadla zřítilo v neobydlené oblasti v Pensylvánii. Za nejvíce pravděpodobný cíle dopadu byla označena budova Bílého domu či Kapitol, sídlo Kongresu³¹.

Za maximální pozornosti médií, která zprostředkovala šokující obraz americké katastrofy lidem do všech koutů světa, Spojené státy utrpěly nesmírnou ztrátu. Nejprve v 9:58, necelou hodinu po zásahu jižní věže Světového obchodního centra, došlo během pouhých 10 vteřin k jejímu úplnému zhroucení. V 10:28 byla následována kolapsem severní věže. V důsledku zřícení věží byly poničeny i některé okolní stavby (Lansford, 2011: 25).

Cíle útoku nebyly náhodné, ale velmi pečlivě vybrány pro jejich symbolický význam. V zasažených 110patrových věžích komplexu Světového obchodního centra sídlila celá řada finančních a bankovních firem. Proto byly vnímány jako finanční centrum Spojených států, symbol ekonomické prosperity USA. Podobně Pentagon, sídlo Ministerstva obrany Spojených států, a pravděpodobný poslední cíl Bílý dům či Kapitol, jsou významné politické struktury (Lansford, 2011: 21–22).

Zpráva také srovnává události z 11. září s japonským útokem na Pearl Harbor z hlediska nečekanosti. Dále je v ní uvedeno, že „[d]ne 11. září utrpěl národ největší ztráty na životech – 2 973 – v historii na vlastní půdě z důvodu nepřátelského útoku“³². Během několika málo hodin o život přišlo téměř 3 000

³⁰ 9/11 Report, dostupné na: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>, náhled 29. 5. 2012.

³¹ 9/11 Report, dostupné na: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>, náhled 29. 5. 2012.

³² 9/11 Report, dostupné na: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>, náhled 29. 5. 2012.

lidí, přičemž naprostá většina z nich byli civilisté, občané Spojených států amerických. Útoky z 11. září tak představují historicky nejničivější útok spáchaný vůči Spojeným státům nestátním aktérem. Zároveň byl tento útok „nejhorším aktem politického násilí na americké půdě“ (Jackson, 2005: 32). Rozdíl mezi 11. zářím a všemi ostatními teroristickými útoky na americké cíle je zřejmý. Žádný jiný útok nezapříčinil smrt tolika lidí a nezpůsobil tak rozsáhlé symbolické škody.

Téhož dne ve večerních hodinách prezident Spojených států George W. Bush učinil v hlavním vysílacím čase prohlášení k národu. Svůj projev zahájil slovy: „*Dnes, drazí spoluobčané, náš způsob života a samotná naše svoboda byly zasaženy sérií promyšlených a smrtících teroristických útoků.[...] Tisíce životů byly náhle ukončeny dábelskými, opovrženímhodnými teroristickými činy*“ (Bush, 2001a). Dále oznámil, že bylo zahájeno vyšetřování, jež má vést k odhalení osob zodpovědných za útoky. Následně deklaroval, že Spojené státy: „*[n]ebudou dělat rozdíl mezi teroristy, kteří spáchali tyto činy a těmi, kdo jim poskytují útočiště*“ (Bush, 2001a). Toto prohlášení ještě zopakoval v projevu ke Kongresu z 20. září: „*Od dnešního dne každý národ, který bude nadále poskytovat útočiště nebo podporu teroristům, bude Spojenými státy považován za nepřátelský režim*“ (Bush, 2001b). Bush tímto vyjádřením přenáší část zodpovědnosti za útoky z 11. září právě na ty státy, které různými způsoby podporují teroristy.

Sekuritizace terorismu ve Spojených státech po 11. září vedla k přijetí celé řady mimořádných opatření na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. Jedním z radikálních zahraničněpolitických opatření bylo rozhodnutí o provedení intervence v Afghánistánu. Již 9 dní po útocích Bush v projevu ke Kongresu identifikoval aktéry útoků – teroristickou organizaci Al-Kajda se sídlem v Afghánistánu a v čele se saúdskoarabským emigrantem Usámou bin Ládinem. Současně připomněl, že tato skupina byla rovněž zodpovědná za útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii v roce 1998, stejně tak jako za útoky na americký torpédoborec *USS Cole* v roce 2000 (Bush, 2001b). V tomtéž projevu Bush oficiálně vyhlásil válku teroru, když uvedl, že „*[n]aše válka proti teroru začíná u Al-Kajdy, ale nekončí tady. Nekončí, dokud každá teroristická organizace globálního rozsahu nebude nalezena, zastavena a poražena*“ (Bush,

2001b). Bush vyzval Tálibán, aby „*okamžitě a trvale uzavřel všechny teroristické výcvikové tábory v Afghánistánu a předal každého teroristu včetně jejich příznivců příslušnému orgánu*“ (Bush, 2001b). Zároveň upozornil, že „*[t]yto požadavky nejsou otevřeny pro vyjednávání či diskusi*“ (Bush, 2001b). Pod hrozbu terorismu tak zahrnul kromě Al-Kajdy také afghánský režim. Ačkoliv ve svém projevu žádným způsobem nespécifikoval povahu odvetných opatření, Bushův výrok „*mám zprávu pro naši armádu: Buďte připraveni*“ (Bush, 2001b) napovídá mnohé. O několik týdnů později, dne 7. října 2001, byla zahájena operace Trvalá svoboda (Operation Enduring Freedom), soubor vojenských operací s protiteroristickými cíli, jedním z nich byl právě i režim Tálibánu v Afghánistánu. Přes veškeré snahy se ale nepodařilo Usámu bin Ládina dopadnout³³.

A to vše navzdory tomu, že Usáma bin Ládín odmítl jakýkoliv podíl na útocích z 11. září, když v prohlášení zveřejněném prostřednictvím katarského zpravodajského kanálu Al Jazeera z 16. září 2001 uvedl: „*americká vláda mě opakovaně obviňovala při každé příležitosti, kdy na ně jejich nepřátelé zaútočili. Chtěl bych ujistit svět, že jsem neplánoval nedávné útoky. [...] Žiji v islámském emirátu Afghánistán a následuji pravidla jeho vůdců. Současný vůdce mi nedovoluje vykonávat takové operace*“³⁴.

Krátce poté, co 7. října americký prezident Bush oznámil zahájení odvetných útoků proti Afghánistánu, byla na televizním kanále Al Jazeera zveřejněna nahrávka s prohlášením Usámy bin Ládina. V něm bin Ládín konstatoval, že „*[v]šemohoucí Bůh zasáhl Ameriku na jednom z jejích nejzranitelnějších míst. Její nejdůležitější budovy byly zničeny. Chvála za to patří Bohu*“³⁵. Ačkoliv tedy v dřívějším prohlášení odmítl zodpovědnost za letecké útoky v New Yorku a Washingtonu, v tomto projevu přinejmenším vyjádřil svou podporu útokům.

³³ K dopadení Usámy bin Ládina došlo až 1. května roku 2011, tedy bezmála 10 let po útocích z 11. září.

³⁴ Bin Laden said he wasn't behind attacks, dostupné na: http://articles.cnn.com/2001-09-16/us/inv.binladen.denial_1_bin-laden-taliban-supreme-leader-mullah-mohammed-omar?_s=PM:US, náhled 5. 6. 2012.

³⁵ Bin Laden's warning, dostupné na: http://newsvote.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1585636.stm, náhled 7. 5. 2012.

Zahájením invaze do Afghánistánu byl po více než 60 letech existence Severoatlantické aliance poprvé využit článek 5 Washingtonské smlouvy. Dříve než 24 hodin od útoků z 11. září došlo v NATO k rozhodnutí, že „*pokud se potvrdí, že tento útok proti Spojeným státům byl veden ze zahraničí, bude následovat akce podle článku 5 Washingtonské smlouvy*“³⁶. Podle tohoto článku je ozbrojený útok proti kterémukoliv členskému státu považován za útok proti celé alianci. V případě takového útoku přiznává článek 5 Washingtonské smlouvy právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu v souladu s článkem 51 Charty OSN³⁷.

Po útocích z 11. září rovněž zesílilo znepokojení Bushovy administrativy z diktátorských režimů usilujících o zbraně hromadného ničení a možnosti poskytnutí těchto zbraní teroristickým organizacím. Tyto obavy potvrdil Bush ve svém projevu o stavu Unie z ledna roku 2002. Mimo jiné v něm zdůraznil nutnost zabránit zemím sponzorujícím terorismus v ohrožení Spojených států, ale i jejich spojenců zbraněmi hromadného ničení, protože „*cena za lhostejnost by byla katastrofická*“ (Bush, 2002a). V roce 2002 bylo identifikováno celkem 7 zemí podezřelých ze sponzorování terorismu, a to Kuba, Írán, Irák, Libye, Severní Korea, Súdán a Sýrie³⁸. Bush ve své řeči označil Severní Koreu, Írán a Irák jako země, které usilují o získání či dokonce již vlastní zbraně hromadného ničení a nazval je osou zla – axis of evil. V případě Iráku konstatoval, že tato země otevřeně deklaruje „*svoji nenávisť vůči Americe a podporou terorismu*“ (Bush, 2002a). Navíc připomněl, že irácký režim v čele se Saddámem Husajnem již v minulosti zbraněmi hromadného ničení disponoval a neváhal je použít³⁹ (Bush, 2002a). Proto nelze zcela vyloučit jejich použití proti Spojeným státům. Tyto obavy byly později důvodem pro zahájení společné vojenské intervence

³⁶ Statement by the North Atlantic Council, dostupné na:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_18553.htm?mode=pressrelease, náhled 7. 5. 2012.

³⁷ The North Atlantic Treaty, dostupné na:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en, náhled 7. 5. 2012.

³⁸ Patterns of Global Terrorism 2002, dostupné na:

<http://www.state.gov/documents/organization/20177.pdf>, náhled 7. 5. 2012.

³⁹ Je nezpochybnitelné, že v minulosti Irák zbraněmi hromadného ničení opravdu disponoval, když použil chemické zbraně ve válce proti Íránu a potom také proti vlastnímu civilnímu kurckému obyvatelstvu v roce 1988 (Mearsheimer – Walt, 2003: 55).

Spojených států a některých jejich spojenců v Iráku⁴⁰. A to i navzdory skutečnosti, že intervence nedostala jasný mandát Rady bezpečnosti OSN.

Velmi diskutovaným aspektem americké protiteroristické politiky se stalo otevření detenčního centra v zátocě Gunatánamo na Kubě. Na základě rozhodnutí přijatého Bushovou administrativou krátce po 11. září, došlo ke zřízení věznice Guantánamo za účelem zadržení osob podezřelých z terorismu či jiných nepřátel Spojených států. První vlna zajatců byla do věznice dopravena 11. ledna roku 2002 (Ivey, 2009: 356). Do povědomí široké veřejnosti se Guantánamo dostalo především prostřednictvím mediálních zpráv upozorňujících na nelidské zacházení s vězni, jejich fyzické a psychické týrání. Pro veřejnost se notoricky známou stala metoda výslechu zvaná „waterboarding“, tj. simulace topení. O Gunatánamu se tak hovoří jako o jednom z největších selhání Spojených států v otázce ochrany lidských práv.

Vzhledem k tomu, že by zajištění bezpečnosti vlastního obyvatelstva mělo představovat jednu z nejdůležitějších priorit každého státu, v přímém důsledku událostí z 11. září byla ve Spojených státech přijata také celá řada protiteroristických opatření na vnitrostátní úrovni. Jedním z nich bylo schválení zákona, formálně nazvaného jako Sjednocování a posilování Ameriky poskytováním vhodných pomůcek potřebných pro stíhání a bránění terorismu, ale známého spíše pod názvem USA PATRIOT Act. Zákon vstoupil v platnost 26. října 2001, tedy přibližně 6 týdnů po útocích. Přijetí tohoto zákona mělo vést ke zvýšení národní bezpečnosti a posílení schopnosti čelit terorismu. PATRIOT Act mimo jiné rozšiřuje rámec toho, co je možné považovat za teroristický čin a posiluje pravomoci bezpečnostních složek. Ministerstvu financí umožňuje sledovat a zabránit transakcím prováděným za účelem financování teroristických sítí (Lansford, 2011: 32). Velmi diskutovaným aspektem zákona se stala možnost zásahu do občanských svobod prostřednictvím provádění tajných domovních prohlídek a kontrol emailů, telefonních rozhovorů u osob podezřelých z teroristické činnosti (Gonzales, 2003: 104).

⁴⁰ Zde se nabízí otázka, proč Spojené státy neuplatnily stejný postup také v případě Severní Korey. Zatímco v Iráku byla přítomnost zbraní hromadného ničení spíše hypotetická, Severní Korea veřejně přiznala, že navzdory dohodě se Spojenými státy buduje tajný jaderný program. Přesto v případě Severní Korey Spojené státy vyjadřují naději na mírové řešení situace (La Plant – Šustková, 2002: 30).

Podobně jako Clinton po útocích na americké ambasády v Africe také Bush po 11. září ve svých výrocích prezentuje terorismus jako hrozbu pro americkou bezpečnost prostřednictvím řečového aktu. Na rozdíl od Clintona, který o tři roky dříve za naléhavou hrozbu označil samotný terorismus, prezident Bush rozšiřuje škálu hrozeb i o další fenomény s terorismem spojené. Vedle terorismu tak zdůrazňuje nebezpečí, jaké pro Spojené státy představují státy podporující terorismus a zbraně hromadného ničení v rukou teroristů. V důsledku procesu sekuritizace byla přijata celá řada výše zmíněných mimořádných opatření na vnitrostátní i mezinárodní úrovni, pro které se Bushova administrativa zavedla souhrnné označení „globální válka proti terorismu“.

3. 3 Dílčí závěr

V této kapitole jsem ve stručnosti představila historické události, které nejvíce ovlivnily vnímání a prezentaci terorismu jako hrozby v prostředí Spojených států amerických. Přestože se cíle Spojených států v posledních dvou desetiletích staly terčem několika závažných útoků, dramatické události z 11. září roku 2001 svým rozsahem předčily všechny dosavadní útoky.

Datum 11. září 2001 začalo být označováno jako počátek éry nového terorismu. Bill Clinton o tři roky dříve po útocích na americké ambasády prezentoval terorismus jako hrozbu, jejímž původcem jsou teroristické skupiny. Této skutečnosti odpovídají přijatá mimořádná opatření, která směřovala vůči konkrétním teroristickým cílům. Naproti tomu prezident Bush po útocích na Světové obchodní centrum a Pentagon pod hrozbu terorismu zahrnul také státy, které teroristy podporují. Tyto státy podle něho nesou svůj podíl na útocích z 11. září a z tohoto důvodu je nezbytně nutné proti nim bojovat. Proto ve chvíli, kdy byla za aktéra útoků označena teroristická skupina Al-Kajda a Tálibán byl identifikován jako režim podporující tuto teroristickou skupinu, otevřela se cesta k přijetí mimořádných opatření vůči Afghánistánu ve formě vojenské intervence Spojených států a jejich spojenců.

Nyní jsem tedy na mimořádných projevech amerických prezidentů Clintona a Bushe ukázala, že po 11. září dochází ke kvalitativnímu posunu v chápání terorismu. Jak se tato změna projevila na formálních dokumentech Spojených států, se budu snažit zjistit v následující kapitole.

4. Terorismus v Národních bezpečnostních strategiích USA

V roce 1986 Kongres Spojených států amerických schválil rozsáhlý plán na reformu Ministerstva obrany, známý pod názvem *Goldwater-Nichols Act*⁴¹. Na základě tohoto dokumentu by každá americká administrativa mimo jiné měla Kongresu každoročně předkládat souhrnnou zprávu o národní bezpečnostní strategii Spojených států, a to ke dni, ke kterému prezident předkládá rozpočet na následující fiskální rok⁴². V případě, že do úřadu nastupuje nová administrativa, měl by nově zvolený prezident předložit svoji zprávu o národní bezpečnostní strategii nejpozději do 150 dní od inaugurace. Každá zpráva o národní bezpečnostní strategii má obsahovat především podrobný popis celosvětových cílů a zájmů, které jsou životně důležité pro národní bezpečnost Spojených států, zahraničně politické závazky a navržení krátkodobých a dlouhodobých vojenských i nevojenských, tj. politických, ekonomických a dalších, nástrojů využitelných na podporu zájmů a dosažení cílů Spojených států⁴³. Jedná se o veřejný dokument, jehož parciálním cílem je získat podporu domácího obyvatelstva pro prezidentovu politiku (Hemmer, 2011: 268).

Požadavek na takovou zprávu měl na jedné straně překonat hlavní nedostatek výkonné moci z období studené války, a to neschopnost vytvořit a představit konkrétní střednědobé a dlouhodobé národní bezpečnostní strategie. Na straně druhé měl být prostředkem, který Kongresu umožňuje větší kontrolu nad zahraniční a bezpečnostní politikou (Gaddis, 2002: 53). Don M. Snider ale poukazuje na problém, který se s dokumenty tohoto typu pojí. Podle jeho názoru často dochází k vytvoření mylné představy, že strategie vzniká na základě racionálního a systematického procesu. Na místo toho je ale strategie výsledkem politického procesu. Jinými slovy vytvoření takového dokumentu předchází dlouhé vyjednávání a kompromisy (Snider, 1995: iii).

⁴¹ Celý název zní *Goldwater-Nichols Department of Defence Reorganization Act*.

⁴² Závazek každoročního předložení se ale ne vždy daří administrativám plnit. Bezpečnostní strategie jednotlivých prezidentů jsou často představeny Kongresu se zpožděním či zcela vůbec. Tento trend je patrný zejména v posledních letech. To dokládá skutečnost, že administrativa současného prezidenta Baracka Obamy doposud vytvořila pouze jedinou Národní bezpečnostní strategii v roce 2010.

⁴³ *Goldwater-Nichols Department of Defence Reorganization Act*, dostupné na: http://csis.org/images/stories/bgn/gnact_2.pdf, náhled 12. 6. 2012.

Na vytváření každé Národní bezpečnostní strategie Spojených států se podílí mnoho prezidentových poradců. Přesto právě prezident přebírá výhradní autorství. Stalo se zvykem, že vlastnímu textu bezpečnostní strategie předchází zpravidla 2 až 3stránkový dopis podepsaný prezidentem. Mimo jiné tento dopis připomíná prezidentovu zodpovědnost za obsah dokumentu (Baldwin, 2003: 11).

Od schválení *Goldwater-Nichols Act* před více než 25 lety se do dnešního dne ve funkci prezidenta Spojených států vystříдалo 5 různých osob. Za stejné období bylo těmito prezidenty vytvořeno celkem 15 Národních bezpečnostních strategií. Ty, které byly vytvořeny v době trvání studené války, pojil jeden společný znak, a to zaměření na zadržení a odstrašení jedné stěžejní hrozby – komunismu. Navíc se Národním bezpečnostním strategiím dostávalo širokého uznání od občanů Spojených států a od spojenců (Korb, 2003: 1). S pádem Sovětského svazu zanikl úhlavní nepřítel USA a vytvořilo se nové bezpečnostní prostředí, což se při formulování následných bezpečnostních strategií nutně muselo projevit. Místo jedné zásadní hrozby jsou v nich identifikovány nové hrozby, jimž Spojené státy po skončení studené války čelí, stejně tak jako některé dřívější hrozby, na které je nyní kladen daleko větší důraz. Jednou z takových hrozeb je právě terorismus.

Stejně jako ve svých projevech také v bezpečnostních strategiích uskutečňují američtí prezidenti řečový akt, prostřednictvím něhož identifikují a vyhodnocují hlavní hrozby pro národní bezpečnost. Ačkoliv tyto dokumenty určují hrozby pro americkou bezpečnost, slouží jako inspirace pro strategické bezpečnostní dokumenty dalších zemí v rámci Euroatlantického prostoru (Dolinec, 2009: 165).

V následující analýze se budu snažit ukázat, jak se na Národních bezpečnostních strategiích projevuje změna chápání terorismu jako hrozby. Pozornost proto bude převážně zaměřena především na ty kapitoly v textu, které se na hrozbu terorismu blíže zaměřují.

4. 1 Národní bezpečnostní strategie 1998

Clintonova administrativa nastoupila do úřadu na počátku roku 1993 a setrvala v něm až do roku 2001. Za celé své funkční období předložila Kongresu celkem 7 Národních bezpečnostních strategií. První z nich v červenci roku 1994, tedy více než rok po Clintonově inauguraci. Poslední pak byla zveřejněna v prosinci roku 2000⁴⁴. Již v předchozí kapitole jsem zmínila, že v Clintonově éře se cíle Spojených států několikrát staly terčem teroristického činu větších rozměrů. V říjnu roku 1998, tedy krátce po útocích na americké ambasády v Keni a v Tanzanii, Clintonova administrativa zveřejnila svoji v pořadí již pátou Národní bezpečnostní strategii, jež nese název *Národní bezpečnostní strategie pro nové tisíciletí*⁴⁵.

Text bezpečnostní strategie tvoří 61 stránek společně s 2 stránkami úvodního dopisu prezidenta Clintona. Dokument je strukturován do 4 oddílů. Kromě úvodu a závěru jsou to 2 hlavní kapitoly, nazvané jako *Podpora amerických národních zájmů* a *Společný regionální přístup*. Jednotlivé kapitoly jsou dále tvořeny z podkapitol. Clinton Národní bezpečnostní strategii uvádí slovy, že i na prahu 21. století Spojené státy „zůstanou nejmocnější silou na světě pro zajištění míru, prosperity a universálních hodnot demokracie a svobody“ (Clinton, 1998d: iii), čímž zdůrazňuje silnou pozici Spojených států na mezinárodním poli. Přitom v jednom ze svých mimořádných projevů po útocích na americké ambasády v Africe právě toto vůdčí postavení označil za částečnou příčinu teroristických útoků na americké cíle (Clinton, 1998a). Následně pak v souladu se zákonem *Goldwater-Nichols Act* identifikuje tři primární cíle, které Spojeným státům z tohoto postavení plynou, a to „zajištění vlastní bezpečnosti, posílení ekonomické prosperity [a] podpora demokracie v zahraničí“ (Clinton, 1998d: iii). Za jednu z nejdůležitějších povinností považuje zajištění bezpečnosti občanů Spojených států a to nejen doma, ale také v zahraničí. Nové bezpečnostní prostředí, které se vytvořilo po skončení studené války, Clinton hodnotí jako dynamické a nejisté, což na jedné straně vidí jako zdroj velkého množství hrozeb

⁴⁴ National Security Strategy Archive, dostupné na: <http://nssarchive.us/>, náhled 19. 6. 2012.

⁴⁵ National Security Strategy Archive, dostupné na: <http://nssarchive.us/>, náhled 19. 6. 2012.

a výzev pro americké zájmy, ale na druhé straně toto prostředí nabízí širokou škálu prostředků, kterými lze hrozbám a výzvám čelit. Zdůrazňuje zde roli globalizace⁴⁶. Ta vede k tomu, že jsou státy stále více ovlivňovány událostmi, které se dějí za jejich hranicemi. Stejně tak existuje mnoho hrozeb, které nerespektují státní hranice, čímž se z nich stává globální problém. Vedle zbraní hromadného ničení je to obchod s drogami, mezinárodní organizovaný zločin a právě terorismus (Clinton, 1998d: 1).

Podle 1. kapitoly tohoto dokumentu Spojené státy čelí širokému spektru hrozeb. Clinton obecně rozlišuje 5 skupin zdrojů nebezpečí pro zemi, její občany a její zájmy. V první řadě hovoří o hrozbách na regionální či státní úrovni. I po pádu Sovětského svazu stále totiž existují státy s potenciálem vyvinout agresi cílenou vůči americkým vitálním zájmům⁴⁷. V této souvislosti je konkrétně zmíněn Írán, Irák a Severní Korea. Z hlediska záměru této práce je důležitá kategorie nadnárodní hrozby, jež zahrnuje terorismus. Zvýšená pozornost je věnována spojení terorismu se zbraněmi hromadného ničení chemického, biologického i jaderného charakteru. Navíc sem řadí mezinárodní zločin, obchod s drogami, ilegální obchod se zbraněmi, masovou neřízenou migraci a také degradaci životního prostředí. Třetí kategorií je šíření nebezpečných technologií. Pochopitelně zde zmiňuje především zbraně hromadného ničení, které označuje za „největší potenciální hrozbu pro globální stabilitu a bezpečnost“ (Clinton, 1998d: 6). Další hrozba podle tohoto dokumentu plyne od zahraničních zpravodajských služeb. Snaha získat americká vojenská, technologická, obchodní či diplomatická tajemství tak představuje pro Spojené státy velké nebezpečí, kterému je potřeba čelit. Poslední kategorie hrozeb se vztahuje k fenoménu zhroucených států (failed states). Jejich existenci Clinton spojuje s možností vzniku vnitrostátního konfliktu a humanitárních krizí, což pak může vést k destabilizaci větších regionálních celků (Clinton, 1998d: 6–7). V Clintonově bezpečnostní strategii tedy není vyjádřena jedna primární hrozba, před kterou by

⁴⁶ O globalizaci hovoří jako o procesu, který je charakteristický narůstající integrací v oblasti ekonomiky, technologií, kultury a politiky (Clinton, 1998d: 1).

⁴⁷ Clinton rozlišuje 3 kategorie národních zájmů – vitální zájmy, důležité zájmy a zájmy humanitární. Vitálním zájmem Spojených států je „fyzická bezpečnost našeho území i všech našich spojenců, bezpečnost vlastního obyvatelstva, naše ekonomická prosperita a ochrana naší kritické infrastruktury“ (Clinton, 1998d: 5).

bylo nutné americké vitální zájmy chránit. Spíše než na terorismus, jenž je zde zmíněn jako jedna z mnoha hrozeb, je kladen velký důraz na zbraně hromadného ničení. Ty jsou identifikovány jako hrozba nejen pro americkou národní bezpečnost, ale i pro celý mezinárodní řád.

V podkapitole *Nutnost jednotného přístupu* Clinton zdůrazňuje jeden ze základních rysů současného terorismu, a to ten, že nerespektuje geografické ani politické hranice. Naproti tomu Spojené státy, stejně jako každá jiná země, musí brát ohled na státní suverenitu. Boj proti terorismu se proto stává velmi obtížným a bez široké mezinárodní spolupráce vsutku nemožným. Jako jeden z významných aspektů, který napomáhá šíření mezinárodní formy terorismu, zmiňuje globalizaci. Proto je pro zemi velmi důležité navazovat strategická partnerství, která povedou k lepší koordinaci v boji proti terorismu, ale i dalším nadnárodním hrozbám. Je přitom potřeba zavést celou řadu opatření, která umožní efektivní obranu proti těmto hrozbám. Mezi jinými jmenuje rozšiřování zpravodajských služeb, spolupráci v oblasti vynucení práva a opatření spojená se snahou zabránit mezinárodní trestné činnosti, praní špinavých peněz a obchodu s drogami (Clinton, 1998d: 7). Ve vztahu k terorismu Clinton tedy prosazuje defenzivní přístup, který by měl vycházet ze širší mezinárodní spolupráce.

Teroristické skupiny jsou v bezpečnostní strategii identifikovány jako nepřítel, který se stále větší pravděpodobností může ohrozit území a občany Spojených států nekonvenčním útokem. Potenciální hrozbě má být zabráněno prostřednictvím odstrašení nebo prevence. Pokud i přesto k útokům dojde, musí být očekávána rázná odpověď vůči původcům činu. Tato odezva může mít eventuálně podobu útoku na základny teroristů či na státy, které teroristy sponzorují. Již ve výroku „*[m]ůžete utéct, ale nemůžete se schovat*“ (Clinton, 1998d: 7) je možné spatřit snahu o zastrašení teroristů před případnými útoky.

Největší pozornost je terorismu věnována v podkapitole *Nadnárodní hrozby*, kde jsou jmenovány následující principy protiteroristické politiky Clintonovy administrativy: „*nedělat žádné ústupky teroristům; vyvíjet maximální nátlak na státy podporující terorismus; plně využít všechny dostupné legální mechanismy k potrestání teroristů a pomoci dalším vládám zlepšit jejich*

schopnosti v boji proti terorismu“ (Clinton, 1998d: 15). Dle autorů dokumentu se Spojené státy snaží vést boj proti terorismu prostřednictvím diplomatických nástrojů a prosazování práva. „Ale byly a budou časy, kdy prosazování práva a diplomacie prostě nestačí, když je napadena naše vlastní národní bezpečnost a když musíme přijmout mimořádná opatření na ochranu bezpečnosti našich obyvatel. Tak dlouho, dokud budou teroristé směřovat své útoky na americké občany, vyhrážujeme si právo jednat v sebeobraně útokem na jejich základny a ty, co je sponzorují, pomáhají jim nebo je aktivně podporují “ (Clinton, 1998d: 15–16). Je zde tedy patrná snaha ospravedlnit odvetnou vojenskou akci Spojených států po útoku na americké ambasády v Keni a Tanzanii v srpnu roku 1998, tedy o něco málo více než měsíc před uveřejněním této bezpečnostní strategie. V dokumentu je připomenuta postava Usámy bin Ládina jakožto přední postava teroristické skupiny, jež byla označena za původce zmíněných útoků. Teroristé napojení na Usámu bin Ládina „sdílejí nenávist k demokracii, fanatické velebení násilí a hrůzostrašné překroucení svého náboženství k ospravedlnění vraždění nevinných. [...] Útoky [na Afghánistán a Súdán] byly nezbytnou a přiměřenou reakcí na bezprostřední hrozbu dalších teroristických útoků proti americkému personálu a zařízení“ (Clinton, 1998d: 16).

Z hlediska kvantitativní analýzy bylo mým záměrem zjistit, kolikrát se v dané Národní bezpečnostní strategii vyskytne slovo teror ať již jako samostatně stojící slovo či jako součást dalších slov. V Clintonově 59stránkové bezpečnostní strategii z roku 1998 nalezneme výraz „teror“ (terror) celkem 100krát, a to buď jako samostatné slovo nebo jako součást slov „terorismus“ (terrorism), „teroristé“ (terrorists) či „teroristický“ (terrorist).

Pro větší názornost jsem se proto zaměřila i na míru výskytu ostatních hrozeb jmenovaných v dokumentu. Vedle terorismu prvním hledaným výrazem byly „zbraně hromadného ničení“ (weapons of mass destruction), a to včetně spojení „chemické zbraně“ (chemical weapons), „biologické zbraně“ (biological weapons) či „jaderné zbraně“ (nuclear weapons)⁴⁸. Tyto pojmy se v dokumentu vyskytují celkem 87krát. Slovo „drogy“ (drugs) se zde vyskytnulo celkem

⁴⁸ Chemické zbraně, biologické zbraně a jaderné zbraně jsou obecně považovány za typy zbraní hromadného ničení.

58krát, převážně jako součást slovního spojení „obchod s drogami“. „Zločin“ (crime) či od něho odvozená slova „zločinci“ (criminals) a „zločinný“ (criminal) jsou zde zmíněny 99krát. V naprosté většině případů zde Clinton odkazuje na mezinárodní formu organizovaného zločinu. Výraz „migrace“ (migration) můžeme v textu najít 18krát. Další v dokumentu jmenovaná hrozba, výše uvedené „zhroucené státy“ (failed states), se zde celkově vyskytuje pouze 2krát.

Je zřejmé, že Clintonova administrativa vnímala terorismus jako skutečnou hrozbu. Dokazuje to jak kvalitativní, tak kvantitativní analýza bezpečnostní strategie. V tomto dokumentu ale není stanovena jedna prioritní hrozba, která by pro Spojené státy představovala největší nebezpečí. Terorismus je zde prezentován jako jedna z mnoha hrozeb, jímž Spojené státy a jejich občané čelí. Potenciál teroristické hrozby je přitom srovnatelný s nebezpečím, jaké pro Spojené státy představují zbraně hromadného ničení, mezinárodní organizovaný zločin či obchod s drogami. Důraz je přitom kladen na možnost propojení terorismu se zbraněmi hromadného ničení.

Bezpečnostní strategie rovněž identifikuje nástroje zahraniční politiky, kterými je možné proti terorismu bojovat. Jako vhodná strategie pro boj proti terorismu jsou uvedeny diplomatické nástroje a strategie odstrašení. Pokud ovšem odstrašení selže, slibuje Clintonova administrativa odvetné útoky proti původcům teroristického činu. Takovým případem byla i reakce na bombové útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii. Právě prezentace terorismu jako hrozby pro americkou národní bezpečnost legitimizovala odvetné akce v podobě vojenského zásahu na předpokládané teroristické základny v Afghánistánu a Keni.

4. 2 Národní bezpečnostní strategie 2002

Na počátku roku 2001 nahradil Billa Clintona ve funkci amerického prezidenta George W. Bush. Trvalo bezmála dva roky, než v září roku 2002 zveřejnil novou Národní bezpečnostní strategii. Její význam je značný vzhledem

k tomu, že se jedná o první strategický bezpečnostní dokument od zvolení Bushe americkým prezidentem, stejně tak jako o první Národní bezpečnostní strategii zveřejněnou od událostí z 11. září. Bezpečnostní strategie tak vzniká za velmi specifických podmínek. Bushova administrativa v tomto dokumentu představila plán směřování americké zahraniční a bezpečnostní politiky po jednom z nejvýznamnějších milníků v historii Spojených států.

Základy pro svoji budoucí Národní bezpečnostní strategii z roku 2002 položil Bush již v sérii projevů následujících po 11. září. Jedním z těch, které její výslednou podobu ovlivnily nejvíce, byl Bushův proslov na vojenské akademii ve West Pointu z počátku června roku 2002. V projevu k absolventům této prestižní americké akademie Bush zdůraznil, že se Spojené státy nachází ve válce, která začala v důsledku událostí z 11. září s hlavním cílem porazit terorismus. Výrokem „[n]aše válka proti teroru je teprve na začátku“ (Bush, 2002b) Bush prezentuje předpoklad dlouhodobého charakteru mimořádných protiteroristických opatření. Jako důvod, který má obhájit rozhodnutí Spojených států vstoupit do této války, uvádí ochranu míru (Bush, 2002b).

Následně hovořil o proměně charakteru hrozeb, kterým je americká bezpečnost vystavena. „*V minulosti nepřátelé potřebovali k ohrožení amerického lidu a našeho národa obrovské armády a značné průmyslové kapacity*“ (Bush, 2002b). Útoky z 11. září ale ukázaly, že v současném světě může být hrozbou pro americkou bezpečnost i skupina několika málo lidí. „*V obraně míru čelíme hrozbě, která nemá precedent*“ (Bush, 2002b). Navzdory dlouhé tradici fenoménu terorismus Bush svojí rétorikou vytváří představu nového terorismu, který je kvalitativně odlišný od té tradiční formy. Prosazuje tím přesvědčení, že boj proti nové hrozbě vyžaduje nové nástroje.

Přes počáteční úspěchy spojenecké intervence v Afghánistánu⁴⁹ Bush namítal, že „*[n]ebezpečí nepominulo. Tato vláda a americký lid se má na pozoru. Jsme připraveni*“ (Bush, 2002b). Z tohoto výroku plyne, že je hrozba terorismu neustále bezprostřední a závažná, nikoliv vzdálená a nepravděpodobná.

⁴⁹ Intervence Spojených států a jejich spojenců v Afghánistánu si kladla za cíl svrhnout tamní režim hnutí Tálibán. Tento cíl se podařilo splnit a režim Tálibánu byl odstraněn. Přesto ale nebyla situace v zemi stabilizována (http://www.europasecura.cz/doc/Temata_2012.pdf, náhled 3. 7. 2012).

Bush dále prohlásil: „*Největší nebezpečí pro svobodu leží na nebezpečné křížovatce radikalismu a technologií*“ (Bush, 2002b). Specificky se jedná o kombinaci terorismu se zbraněmi hromadného ničení. V tomto kontextu se ještě dotýká problematiky slabých států (weak states)⁵⁰, které by ve spojení se zbraněmi hromadného ničení „*mohly dosáhnout katastrofální síly k úderu proti velkým národům*“ (Bush, 2002b). Svým řečovým aktem tak neoznačuje za hrozbu samotný terorismus, ale i další jevy s ním spojené. Součástí prezentace terorismu jako hrozby pro Spojené státy se tak stávají také zbraně hromadného ničení v rukou teroristů a slabé státy, které mohou teroristům poskytovat bezpečná útočiště, přímo financovat jejich aktivity či prostě jen tolerovat jejich působení.

Kombinace zmíněných jevů dokáže vyvinout obrovský potenciál k ničivému zasažení i tak silných zemí jako jsou Spojené státy americké. „*Naši nepřátelé již deklarovali právě tento záměr a byli přistiženi při usilování o tyto strašlivé zbraně*“ (Bush, 2002b). Ačkoliv zde Bush explicitně nejmenuje, zcela nepochybně je za tohoto nepřítele možné identifikovat Irák. Již ve svém projevu o stavu Unie z ledna roku 2002 zařadil Irák po bok Íránu a Severní Korey, když tyto tři státy nazval osou zla - Axis of evil (Bush, 2002a). Irák byl již delší dobu podezříván z držení zbraní hromadného ničení a po 11. září ještě mnohem více vzrostly obavy z možného napojení iráckého režimu na teroristickou skupinu Al-Kajda a poskytnutí těchto zbraní teroristické skupině Al-Kajda.

Na rozdíl od svého předchůdce Clintona, který ve své bezpečnostní strategii navrhoval odstrašení jako nástroj vhodný pro zabránění teroristickým útokům na americké cíle, Bush hodnotí doktrínu odstrašení a zadržení jako zastaralé. Obě doktríny dominovaly americké zahraniční politice během studené války. Nyní Bush říká, že v některých případech ještě mohou mít smysl, nikoliv ovšem v případě hrozby terorismu. Terorismus není nepřítel, který by se nechal odstrašit vzhledem ke svému neteritoriálnímu charakteru. Stejně tak se diktátorské režimy disponující zbraněmi hromadného ničení nedají zadržet

⁵⁰ Rozdíl mezi silnými a slabými státy spočívá v tom, do jaké míry jsou tyto entity schopné svým občanům distribuovat veřejné statky. Čím méně veřejných statků je stát schopen svým občanům zajistit, tím je slabší a tím více se blíží ke kategorii rozpadající se státy (Rotberg, 2003: 2–6).

v jejich možném záměru o poskytnutí zbraní hromadného ničení teroristickým skupinám (Bush, 2002b). „*A my se budeme bránit vši naší silou. [...] Válku s terorismem nelze vyhrát obranou. Musíme vstoupit do boje s nepřitelem, narušit jeho plány a čelit té nejhorší hrozbě ještě před tím, než se objeví*“ (Bush, 2002b). Jinými slovy Bush deklaruje, že nepřítel, jemuž americký národ čelí, vyžaduje přijetí mimořádných opatření a to včetně těch vojenského charakteru. Poprvé v tomto projevu také zmiňuje „*preemptivní opatření v případě potřeby bránit naši svobodu a naše životy*“ (Bush, 2002b).

V neposlední řadě Bush konstatuje, že zájmem Spojených států je eliminovat hrozbu terorismu. „*Všechny národy, které se rozhodnou pro agresi a teror, zaplatí. Nenecháme bezpečí Ameriky a mír ve světě napospas několika šíleným teroristům a tyranům. Sprovodíme tuto temnou hrozbu z domova i ze světa*“ (Bush, 2002b).

Rétorika tohoto Bushova projevu se přenesla také do Národní bezpečnostní strategie, která byla zveřejněna v září roku 2002. Dokument je tvořen úvodním dopisem prezidenta Bushe a dále 9 kapitolami. S celkovým rozsahem 31 stránek se jedná o poměrně stručnou Národní bezpečnostní strategii, zejména v porovnání s Clintonovou 61stránkovou bezpečnostní strategií z roku 1998. Oproti předchozím administrativám Bush zvolil pro svoji bezpečnostní strategii jednoduchý název *Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických*⁵¹.

Ve svém úvodním dopise k bezpečnostní strategii Bush stejně jako Clinton zdůrazňuje silné postavení Spojených států v současném mezinárodním systému, když říká, že „*Spojené státy dnes mají nebyvalou vojenskou moc stejně jako ekonomický a politický vliv*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Přesto jsou vystaveny mnohým rizikům a hrozbám. Obrana národa před těmito hrozbami „*je přední a základní závazek federální vlády*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Terorismus je prezentován jako hrozba již v tomto úvodním dopise, ve kterém Bush říká: „*Budeme bránit mír bojem proti terorismu a tyranům*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Následně, podobně jako ve svém projevu ve West Pointu, hovoří

⁵¹ The National Security Strategy, dostupné na: <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>, náhled 4. 7. 2012

o proměně charakteru hrozeb a dodává, že „*teroristé jsou organizováni k proniknutí do otevřených společností a obrácení síly moderních technologií proti nám*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Stejně nebezpečí jako je terorismus, znamenají pro celý svět rovněž státy, které poskytují teroristům úkryt, protože „*spojenci teroru jsou nepřátelé civilizace*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Terorismus podle Bushe představuje pro Spojené státy takovou hrozbu, které je nutné čelit všemi dostupnými prostředky, přičemž na prvním místě uvádí vojenskou sílu a dále pak také „*lepší obranu vlasti, prosazování práva, zpravodajské služby a aktivní snahu o přerušování financování teroristů*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). V návaznosti na svůj projev z West Pointu za největší hrozbu pro americký národ prohlašuje kombinaci radikalismu a technologií. Znovu opakuje, že nepřátelé Spojených států již veřejně proklamovali svůj záměr získat zbraně hromadného ničení. Navrhuje, jak by také mohla vypadat opatření na obranu před těmito hrozbami: „*Spojené státy nedovolí, aby [nepřátelé] v těchto snahách uspěli. Budeme budovat obranu proti balistickým střelám a dalším nosičům. Budeme spolupracovat s ostatními národy, abychom zadrželi, zabránili a zlikvidovali snahy našich nepřátel o získání nebezpečných technologií. Je záležitostí zdravého rozumu a sebeobrany, že Amerika bude jednat vůči takovým vznikajícím hrozbám dříve, než se plně zformují*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Potvrdil tak svá slova, která pronesl v projevu ve West Pointu. Podle tohoto vyjádření Spojené státy již nebudou čekat, až nepřítel znovu zaútočí, ale podniknou takové kroky, které nebezpečí ze strany nepřítele eliminují.

Za povšimnutí stojí také fakt, že ve svém úvodním dopise k bezpečnostní strategii Bush kromě terorismu a jevů s ním spojených, tedy zbraní hromadného ničení v rukou teroristických organizací a slabých států ukrývajících a podporujících teroristy, okrajově zmiňuje pouze 2 další hrozby – HIV/AIDS a další infekční nemoci společně s chudobou.

V následující 1. kapitole nazvané jako *Přehled americké mezinárodní strategie* je znovu připomenut vliv Spojených států v současném mezinárodním systému, o kterém Bush mluví již ve svém úvodním dopise k národní bezpečnostní strategii. Tento vliv má umožnit Spojeným státům dosažení jejich

cílů, jež jsou v této kapitole definovány jako „*politická a ekonomická svoboda, pokojné vztahy s ostatními státy a respekt k lidské důstojnosti*“ (Bush, 2002c: 1). V tomto ohledu se bezpečnostní strategie Billa Clintona a George W. Bushe příliš neliší. Cíle stanovené v této bezpečnostní strategii se shodují s cíli, které ve své Národní bezpečnostní strategii z roku 1998 prezentuje Clinton. Jak ve svém článku podotýká Christopher Hemmer, tato návaznost není v žádném případě překvapivá. Zásadní americké cíle se zkrátka nemění s nástupem každé nové administrativy (Hemmer, 2011: 269) a nezměnily to ani útoky z 11. září. Jeden rozdíl zde přeci jen patrný je. Gaddis (2002: 50) upozorňuje na skutečnost, že zatím co Clinton hovoří o prostém zajištění míru, Bush již ve svém úvodním dopise tento cíl více specifikuje, když hovoří o „*ochraně míru bojem proti tyranům a teroristům, [...] ochraně míru budováním přátelských vztahů mezi velmocemi [... a] šíření míru prostřednictvím podpory svobodných a otevřených společností na každém kontinentu*“ (Bush, 2002c: nestránkováno). Zde je tedy patrný rozchod v národních cílech určených předchozí administrativou Clintona. Dále jsou zde načrtnuty další hrozby, které ohrožují bezpečnost Spojených států. Vedle terorismu jsou zmíněny rozpadající se státy a nebezpečné technologie v rukou několika málo jedinců (Bush, 2002c:1).

Z hlediska záměru této práce je dále významný obsah 3. kapitoly *Posílení aliancí na obranu proti globálnímu terorismu a obrana USA a našich přátel proti útokům*. Tato kapitola je uvedena výňatkem z Bushova projevu ze 14. září 2001, v němž prezident říká: „*Pouze tři dny uplynuly od těchto událostí a Američané tak ještě nemají historický odstup. Ale naše zodpovědnost k historii je již jasná: odpovědět na tyto útoky a zbavit svět zla. Byla proti nám vedena válka pomocí lsti, podvodu a hrůzy. Tento národ je mírumilovný, ale nelítostný, když je rozzloben. Konflikt začal na načasování a na popud druhých. Skončí ale takovým způsobem a v takovou dobu, kterou určíme my*“ (Bush, 2001b).

Vlastní text kapitoly připomíná, že „*Spojené státy americké bojují ve válce proti terorismu globálního rozsahu*“ (Bush, 2002c: 5), přičemž autoři dokumentu terorismus vymezují jako „*promyšlené, politicky motivované násilí páchané na nevinných*“ (Bush, 2002c: 5). Tato definice je velmi široká. Zahrnuje státy i nestátní aktéry jako možné aktéry terorismu. Tudíž je možné v souladu

s Bushovou rétorikou definici vztáhnout také na státy podporující teroristy. Na druhé straně pokud bychom přijali takovéto vymezení, bylo by stejně tak možné hodnotit některé aktivity Spojených států popřípadě jejich spojenců jako teroristický čin⁵².

Stejně jako v jednom ze svých dřívějších projevů, také v bezpečnostní strategii Bush zdůraznil, že „*Spojené státy nebudou dělat žádné ústupky vůči požadavkům teroristů a nebudou s nimi vyjednávat. Neděláme žádný rozdíl mezi teroristy a těmi, kteří je vědomě kryjí či je podporují*“ (Bush, 2002c: 5). Bush zde předeslal, že shodný postup, jaký Spojené státy uplatnily proti Afghánistánu v rámci války proti terorismu, může být využit i proti dalším státům či režimům, pokud budou tolerovat či podporovat teroristy na svém území. To potvrzují i následující slova: „*Boj proti globálnímu terorismu je odlišný od všech ostatních válek v naší historii. Tato bude vedena na mnoha frontách a proti nejasnému nepříteli v delším časovém horizontu*“ (Bush, 2002c: 5). Ačkoliv za původce útoku z 11. září byla označena teroristická skupina Al-Kajda se sídlem v Afghánistánu, bezpečnostní strategie naznačuje, že protiteroristická opatření se u porážení režimu Tálibánu nezastaví.

Národní bezpečnostní strategie pokračuje určením současné priority Spojených států, kterou je oslabit schopnost teroristických organizací plánovat a uskutečňovat další útoky. Z tohoto důvodu je zapotřebí zajistit „*narušení a zničení teroristických organizací globálního rozsahu a napadení jejich vedení; velení, řízení a komunikace; materiální podpory a financí*“ (Bush, 2002c: 5). V kapitole jsou také identifikovány prostředky, kterými se Bushova administrativa chystá tohoto cíle dosáhnout. V první řadě je zde zmíněna přímá a nepřetržitá akce, která má být vedena prostřednictvím všech dostupných složek síly na národní i mezinárodní úrovni. Jako hlavní cíl jsou definovány teroristické skupiny a státy podporující teroristy se zřejmou snahou získat zbraně hromadného ničení. Za další vhodné opatření je označena identifikace a zničení případné hrozby, dříve než dosáhne hranic Spojených států, a to buď ve spolupráci s mezinárodním společenstvím, nebo případně samostatně. Posledním

⁵² Příkladem mohou být spojenecké akce v Afghánistánu, při kterých byli zasaženi i civilisté. Podle této definice by podobné jednání spadalo mezi teroristické činy.

zmíněným nástrojem je přesvědčení či nátlak na státy, aby přijaly zodpovědnost, čímž má být limitováno financování, podpora a ochrana teroristů. Podle tohoto dokumentu musí Spojené státy vést válku proti terorismu také na ideologické úrovni. V tomto smyslu se v bezpečnostní strategii hovoří o využití vlivu, kterým Spojené státy v mezinárodním prostředí disponují tak, aby ve spolupráci se svými spojenci a dalšími spřátelenými státy prosadily přesvědčení, že teroristické aktivity jsou netolerovatelné stejně tak jako otrokářství, pirátství či genocida. Ve vztahu k muslimskému světu vidí jako vhodné řešení podporu moderních a umírněných vlád. V neposlední řadě je zdůrazněna také role diplomacie. Výčet opatření je zakončen výrokem: „*uvědomujeme si, že naše nejlepší obrana je dobrý útok*“ (Bush, 2002c: 6).

Globální charakter terorismu znemožňuje, aby se s ním Spojené státy vypořádaly bez širší mezinárodní spolupráce. Proto zde Bush také hovoří o potřebě podpory ze strany spojenců a dalších spřátelených států a jejich vzájemné spolupráce. V závěru této kapitoly Bush podotýká: „*Ve válce proti globálnímu terorismu nikdy nezapomeneme, že konec konců válčíme za naše demokratické hodnoty a způsob života*“ (Bush, 2002c: 7).

Z hlediska výzkumného záměru této práce je důležitý také obsah 5. kapitoly s názvem *Zabránit nepřátelům, aby vyhrožovali nám, našim spojencům a přátelům zbraněmi hromadného ničení*. Právě tato 4stránková kapitola, která shrnuje možnosti využití vojenských nástrojů americké zahraniční politiky v boji proti hrozbám, vstoupila ve známost jako „Bushova doktrína“. Současně se stala předmětem nejvýraznější kontroverze. Důvod, proč tomu tak je, bude objasněn v následujících řádcích. Autoři v této kapitole nejprve poukazují na vznik nového bezpečnostního prostředí po skončení studené války, což dávají do souvislosti s objevením se nových hrozeb, které vychází od darebáckých států (rogue states) a teroristů. „*Žádná z těchto současných hrozeb nemůže soupeřit s ničivou silou, kterou proti nám postavil Sovětský svaz. Nicméně, povaha a motivace těchto nových protivníků, jejich snaha získat destruktivní sílu doposud dostupnou pouze nejsilnějším státům světa a větší pravděpodobnost, že proti nám použijí zbraně hromadného ničení, činí dnešní bezpečnostní prostředí složitějším a nebezpečnějším*“ (Bush, 2002c: 13). Následně bezpečnostní strategie předkládá

charakteristiku darebáckých států. Takové státy se vyznačují brutálním chováním vůči vlastnímu obyvatelstvu; porušují mezinárodní právo a často ohrožují sousední státy; usilují o získání zbraní hromadného ničení a dalších destruktivních technologií; poskytují podporu teroristickým organizacím prostřednictvím financování; neuznávají základní lidské hodnoty a vyjadřují nenávist vůči Spojeným státům. Lze tu nalézt konkrétní dva příklady států, které USA považují za darebácké, a to Irák a Severní Korea (Bush, 2002c: 14).

Když autoři bezpečnostní strategie hovoří o zbraních hromadného ničení ve spojení s terorismem a darebáckými státy, konstatují: „*trvalo nám téměř celých 10 let, než jsme pochopili pravou povahu této nové hrozby*“ (Bush, 2002c: 15). Podporují tak Bushovo dřívější tvrzení, že existuje něco jako nový terorismus, tedy hrozba, která nemá v historii precedent a proto vyžaduje bezprecedentní reakci. „*S ohledem na cíle darebáckých států a teroristů se Spojené státy již dále nemohou spoléhat na reaktivní přístup, jak tomu bylo v minulosti*“ (Bush, 2002c: 15). Odkazují tak k Bushovu dřívějšímu vyjádření, že terorismus a darebácké státy nejsou nepřítelem, kterého by bylo možné odstrašit či zadržet. Považuje proto za nezbytné přijmout takovou strategii, která by umožnila zlikvidovat předpokládaný zdroj hrozby ještě předtím, než dojde k samotnému útoku na americké a potažmo i spojenecké cíle. „*Nemůžeme nechat naše nepřátele udeřit první. [...] Chceme-li zabránit těmto nepřátelským činům našich protivníků, Spojené státy, pokud to bude nutné, budou jednat preemptivně*“ (Bush, 2002c: 15). K přijetí takového přístupu nutí Bushovu administrativu především charakter hrozby. Terorismus je skrytý a nepředvídatelný, proto došlo k rozhodnutí bojovat proti této hrozbě dříve, než dojde k jejímu plnému rozvoji (Snauwaert, 2004: 122). Baldwin (2003: 55) upozorňuje, že preempce není v praxi americké zahraniční politiky novým konceptem. Nové je postavení preempce do pozice hlavního principu bezpečnostní strategie. To dokazuje také samotná bezpečnostní strategie, podle níž s ohledem na mezinárodní právo státy nemusejí vyčkávat až do chvíle, kdy jsou napadeny, „*než mohou legálně podniknout kroky ke své obraně před silami představujícími bezprostřední nebezpečí nebo útok*“ (Bush, 2002c: 15). Obvykle je na bezprostřední hrozbu nahlíženo jako na „*viditelnou mobilizaci armád, námořnictva a letectva*

připravujících se k útoku“ (Bush, 2002c: 15). Nicméně podle Bushovy administrativy je „*nutné přizpůsobit koncept bezprostřední hrozby schopnostem a cílům dnešních nepřátel“* (Bush, 2002c:15). Jinak řečeno, Bush významně posouvá koncept preempce k přesvědčení, že již není nutné čekat na viditelnou mobilizaci či na přípravu protivníka k útoku. Spíše než k posunu tak dochází k určité rekonceptualizaci. Právě tento aspekt bezpečnostní strategie se stal nejvýraznějším zdrojem pro akademickou i politickou diskusi. Jak podotýká ve svém článku Robert Litwak (2002: 53), Bush nijak blíže nespecifikuje, za jakých okolností jsou Spojené státy připraveny k preemptivnímu zásahu přistoupit. Podmínky využití konceptu tak zůstávají nejasné. Právě tato skutečnost může mít podíl na bouřlivé diskusi, kterou Bushova Národní bezpečnostní strategie vyvolala.

Například Noam Chomsky Bushův koncept preempce zpochybňuje, když říká, že preempce není nic jiného než prevence. Pro „*použití vojenské síly k odstranění vymyšlené či domnělé hrozby“* (Chomsky, 2003: nestránkováno), je termín prevence mnohem vhodnější. Také autoři Čestmír Čepelka a Pavel Šturma konstatují, že toto široké pojetí sebeobrany je v rozporu s mezinárodním právem (Čepelka – Šturma, 2003: 685–686).

Problematika konceptu preempce spočívá v neshodě na obsahu tohoto pojmu. Oba koncepty – prevence i preempce – shodně předpokládají, že hrozbě je nutné čelit vojenskou silou. Rozcházejí se ale v podmínkách, za kterých je možné k jejich uplatnění přistoupit. Situaci značně komplikuje fakt, že významy konceptů preempce a prevence jsou často zaměňovány. Tato skutečnost umožňuje interpretovat Bushovo strategii různými způsoby.

V českém prostředí Radek Kohl ve spolupráci s dalšími autory vypracoval studii, ve které se zaměřuje právě na problematiku preemptivní sebeobrany. Shodují se, že v klasickém evropském pojetí se tyto dva přístupy různí. Preemptivní použití síly vysvětlují jako postup, jehož záměrem je odvrácení naléhavé závažné hrozby za okolností, kdy využití jiných prostředků k odvrácení této hrozby se jeví jako nemožné. Často je jako ukázka preemptivní sebeobrany uváděn útok Izraele na letecké základny v Egyptě na počátku Šestidenní války

v roce 1967. Naproti tomu preventivní použití síly hodnotí jako jednání, jehož účelem je odvrácení či úplné odstranění vzdálené závažné hrozby či možného útoku. Je zde tedy předpoklad, že by k útoku s největší pravděpodobností v budoucnu došlo. Z tohoto vyplývá, že strategie použití preventivní síly vychází z potenciální či rozvíjející se hrozby, která prozatím reálně neexistuje. Opět lze v historii nalézt příklad takovéto strategie, a to letecký útok ze strany Izraele na jaderný reaktor Osirak v Iráku z roku 1981 (Kohl et al., 2005: 1). Podobně na rozdíl mezi preventivním a preemptivním zásahem pohlíží také Jeffrey Record, který navíc dodává, že preventivní obrana je nerozlišitelná od přímého útoku. To podle jeho názoru může být důvodem, proč Bushova administrativa trvá na tom, že prosazuje preemptivní strategii, přestože její obsah tomu zcela nenapovídá (Record, 2003: 7).

Kritici konceptu preempce upozorňují, že jeho využití ze strany Spojených států v praxi by mohlo vytvořit nebezpečný precedent, čehož by pak mohly využít další státy. Často je v této souvislosti zmiňován jako potenciální adept Izrael, který opakovaně odpovídá útokem na sebevražedné akce Palestinců. Stejně tak Indie, která byla rovněž vystavena většímu množství teroristických útoků, jejichž původci podle indické vlády pocházejí ze sousedního Pákistánu (La Plant – Šustková, 2002: 30).

Kapitola je zakončena výrokem: *„Záměrem našich aktivit bude vždy eliminovat konkrétní hrozby pro Spojené státy nebo naše spojence a přátele“*. Jako referenční objekty, jejichž existence je ohrožena, jsou tak vedle Spojených států označeni také jejich spojenci.

Také Bushovu bezpečnostní strategii jsem analyzovala z kvantitativního hlediska a zaměřila se na výskyt klíčového slova „teror“ buď jako samostatného slovo nebo jako součásti slov „terorismus“, „teroristé“ či „teroristický“. V tomto 31stránkovém textu je možné hledané výrazy najít celkem 90krát. V porovnání s předchozí analyzovanou Národní bezpečnostní strategií je četnost použití srovnatelná z hlediska celkového množství. Důležité je si ale uvědomit, že zatímco Clintonův dokument je tvořen 61 stránkami, Bushova Národní bezpečnostní strategie má téměř poloviční rozsah. V poměru tedy při podstatně menším počtu stránek v Bushově textu terorismus dostává mnohem více

prostoru. Domnívám se, že na základě těchto skutečností lze vyvodit závěr, že v porovnání s předchozí zkoumanou bezpečnostní strategií je zde na hrozbu terorismu kladen větší důraz. Tím, jak je výraz terorismus v dokumentu neustále opakován a zdůrazňován, je vyznačena primárnost této hrozby před všemi ostatními. Hrozbu terorismu Bush spojuje s existencí tzv. „darebáckých států“ (rogue states) či „darebáckých režimů“ (rogue regimes), které se v tomto dokumentu vyskytují celkem 10krát, stejně tak jako se zbraněmi hromadného ničení. Výraz „zbraně hromadného ničení“ ať již v této podobě či ve spojení „biologické zbraně“, „chemické zbraně“ nebo „jaderné zbraně“ popřípadě v podobě zkratky ZHN (WMD) je použit 33krát.

Stejně jako tomu bylo v případě Clintonovy Národní bezpečnostní strategie z roku 1998, také nyní jsem se zaměřila na četnost výskytu dalších hrozeb jmenovaných v dokumentu. Za zmínku stojí, že zatím co Clinton ve své bezpečnostní strategii předkládá přehledný seznam hrozeb, které představují nebezpečí pro Spojené státy, v Bushově dokumentu obdobný souhrn hrozeb nenalezneme. Ve svém průvodním dopise k bezpečnostní strategii Bush zmiňuje vyjma terorismu také HIV/AIDS a další infekční nemoci společně s chudobou jako možné zdroje ohrožení amerických zájmů. Ve vlastním textu bezpečnostní strategie se pak pojem „HIV/AIDS“ vyskytuje celkem 7krát. „Chudoba“ je připomenuta 14krát. Zmínku o drogách, které jsou rovněž prezentovány jako jedna z hrozeb, můžeme v textu nalézt 5krát. Klimatické změny jako hrozba jsou v dokumentu zmíněny pouze 1krát. Některé z hrozeb, které ve své bezpečnostní strategii z roku 1998 uvedl prezident Clinton, Bushova administrativa nereflektuje zcela vůbec. Takovým příkladem může být organizovaný zločin, jenž se v dokumentu nevyskytl ani jednou.

Domnívám se, že na základě provedené kvalitativní i kvantitativní analýzy Bushovy Národní bezpečnostní strategie z roku 2002 je nyní možné potvrdit, že je terorismus prezentován jako nejzávažnější a současně existenční hrozba pro Spojené státy, tedy jako jasná priorita. Již od první stránky bezpečnostní strategie je na terorismus kladen značný důraz. V důsledku vlivu událostí z 11. září jsou v dokumentu další hrozby zcela marginalizované. Nejen, že je zredukována škála

hrozeb, kterým Spojené státy čelí, ale navíc jsou ostatní hrozby zmiňovány spíše okrajově.

Oproti Clintonově bezpečnostní strategii z roku 1998 je zde zcela zřejmý kvalitativní posun ve vnímání a prezentaci terorismu jako hrozby. Stejně tak je možné pozorovat diametrálně odlišné dopady na zahraniční politiku Spojených států z hlediska přijatých mimořádných opatření. Bush formuje představu nového terorismu odlišného od toho tradičního, kterému svět čelil dříve. Nyní mohou teroristé využít zbraně hromadného ničení a dosáhnout tak katastrofických škod. Mimořádně důležitou roli u nového terorismu zastávají také státy, které je podporují. Zatímco Clinton prosazoval v boji proti terorismu především diplomatické nástroje a strategii odstrašení, Bush se k této strategii staví odmítavě a na prvním místě zdůrazňuje vojenské nástroje. Právě propojení hrozby terorismu s režimy a státy, které teroristy podporují, umožnilo Bushově administrativě zahájit intervenci v Afghánistánu, stejně tak jako sloučení darebáckých států, zbraní hromadného ničení a terorismu do jedné hrozby poskytlo argument pro pozdější intervenci v Iráku.

Bushova bezpečnostní strategie z roku 2002 je zcela zřejmým projevem sekuritizačního kroku. Terorismus je v ní předložen veřejnosti jako záležitost nejvyšší závažnosti. Globální terorismus je hodnocen jako existenciální hrozba pro referenční objekt, kterým jsou Spojené státy a také jejich spojenci. Sekuritizace terorismu je rozšířena také na další jevy s terorismem spojené, a to darebácké státy a zbraně hromadného ničení v rukou teroristů. Tyto hrozby jsou prezentovány jako natolik závažné, že vyžadují přijetí mimořádného komplexního přístupu.

Cílem sekuritizačního kroku má být legitimizace přijetí mimořádných opatření, která jinak stojí mimo rámec standardních politických opatření. Tím mimořádným opatřením v tomto případě byly vojenské intervence v Afghánistánu a později také v Iráku. Tato myšlenka koresponduje s předpokladem Inderjeeta Parmara (2005: 1), podle něhož se události z 11. září staly katalyzátorem, který umožnil Bushově administrativě obhájit novou, agresivnější zahraniční politiku.

4. 3 Národní bezpečnostní strategie 2010

V lednu roku 2009 byl po dvou funkčních obdobích George W. Bush na postu amerického prezidenta vystřídán Barackem Obamou. Ten se tak stal prvním prezidentem afro-amerického původu v historii Spojených států amerických. Mnoho lidí očekávalo od jeho prezidentství diametrálně odlišný přístup od toho Bushova. Že tomu tak skutečně bude, naznačovala již jeho předvolební kampaň. V ní Obama sliboval odklon od mnohého z protiteroristické politiky Bushovy administrativy. Zavazoval se tak například k uzavření americké kontroverzní věznice na Guantánamu, po jejímž uzavření volají hlasy z celého světa⁵³. Již první den po svém nástupu do prezidentského úřadu podepsal Obama nařízení o uzavření Guantánama, ke kterému mělo dojít nejpozději do roka a do dne od podpisu (Garcia et al., 2009: 2). Přesto se mu do dnešního dne nepodařilo tento svůj slib splnit.

Krátce po svém zvolení americkým prezidentem Barack Obama navštívil Prahu. Při této příležitosti přednesl na Hradčanském náměstí projev, jehož klíčovým tématem byly jaderné zbraně. V této souvislosti vyjádřil obavy ze spojení teroristů a jaderných zbraní a deklaroval nutnost podniknout protiopatření. *„Tak, konečně, musíme zajistit, že teroristé nikdy nezískají jadernou zbraň. Toto je nejnaléhavější a nejzávažnější hrozba globální bezpečnosti. Jeden terorista s jednou jadernou zbraní by mohl rozpoutat mohutnou zkázu“* (Obama, 2009). Za nejpravděpodobnější zdroj této hrozby Obama označil organizaci Al-Kajda, protože ta *„uvedla, že usiluje o jadernou bombu a že nebude mít žádný problém s jejím použitím“* (Obama, 2009). Vyjádřil se také k misi Severoatlantické aliance v Afghánistánu⁵⁴, která je podle něho

⁵³ Mezi nimi například Evropský parlament, či nevládní organizace jako jsou Human Rights Watch nebo Amnesty International. Lidé z celého světa sepisují petice, jejichž prostřednictvím požadují uzavření věznice.

⁵⁴ V prosinci roku 2001 byla pod mandátem Rady bezpečnosti OSN vytvořena vojenská operace *Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly (International Security Assistance Force, ISAF)*, která měla po svržení bývalého režimu Tálibánu pomoci nově vzniklé přechodné afghánské vládě při zajišťování bezpečnosti v okolí hlavního města Kábulu. V srpnu roku 2003 převzalo velení nad misí NATO. V říjnu téhož roku rozšířila OSN mandát operace na celý Afghánistán. ISAF působí v zemi i nadále. (About ISAF: history, dostupné na: <http://www.isaf.nato.int/history.html>, náhled 10. 7. 2012).

„zásadní pro bezpečnost lidí na obou březích Atlantiku. Míříme na stejné teroristy, kteří udeřili od New Yorku až po Londýn (Obama, 2009).

V květnu roku 2010 prezident Barack Obama zveřejnil svoji první a v současné době také nejaktuálnější Národní bezpečnostní strategii Spojených států, která bude poslední analyzovanou bezpečnostní strategií. Oproti Bushově 35stránkové bezpečnostní strategii se jedná s 52 stránkami o poměrně rozsáhlejší dokument. Stejně jako obě předchozí bezpečnostní strategie i tato je opatřena úvodním dopisem prezidenta. Obama v něm hovoří o globalizaci jako o síle, která zvyšuje efektivitu nepřátel Spojených států. V této souvislosti zmiňuje mezinárodní terorismus společně s šířením nebezpečných technologií. Za možné zdroje hrozeb jsou označeny státy, nestátní aktéři a slabé státy (Obama, 2010: nečíslováno).

Dále se struktura bezpečnostní strategie podobá té Clintonově. Dokument je rozčleněn na úvod, 2 hlavní kapitoly rozdělené do několika podkapitol a závěr. V úvodní kapitole hodnotí Obama zajištění bezpečnosti všech obyvatel Spojených států jako nejdůležitější závazek své administrativy. *„Na počátku 21. století Spojené státy americké čelí komplexní a široké řadě výzev (Obama, 2010: 1), které mohou ohrozit bezpečnost amerického lidu. Podle Obamovy bezpečnostní strategie ale neexistuje „větší nebezpečí pro americký lid než zbraně hromadného ničení, zejména nebezpečí představované snahou násilných extrémistů o získání jaderných zbraní a jejich šíření do dalších států“ (Obama, 2010: 4). Terorismus ve spojení se zbraněmi hromadného ničení jsou tak interpretovány jako primární hrozba pro Spojené státy.*

V dokumentu definované americké strategické cíle se příliš neliší od těch předchozích dvou prezidentů. Podle Obamy tak Spojené státy musí v první řadě zajistit *„bezpečnost Spojených států, jejich občanů, spojenců a partnerů; silnou inovativní a rostoucí americkou ekonomiku v otevřeném mezinárodním ekonomickém systému, který podporuje příležitost a prosperitu; respekt k universálním hodnotám doma i v zahraničí“ (Obama, 2010: 7). Přidává však ještě jeden cíl, kterým je „mezinárodní řád prosazovaný vedením USA, které podporuje mír, bezpečnost a příležitost prostřednictvím větší spolupráce za účelem vypořádání se s globálními výzvami“ (Obama, 2010: 7).*

Obamova Národní bezpečnostní strategie se také zabývá otázkou teroristické organizace Al-Kajda. Vzhledem k tomu, že se jedná o organizaci, která byla identifikována jako původce útoků z 11. září, je i nadále stavěna do středu pozornosti Spojených států. Poražení Al-Kajdy a k ní přidružených skupin je možné dosáhnout jen prostřednictvím komplexního přístupu, který spočívá v nástrojích sahajících od odepření bezpečných útočišť teroristům přes posílení spolupráce s americkými spojenci až k prosazování spravedlnosti. Za hlavní oblasti, kde se bude boj mezi Spojenými státy a Al-Kajdou odehrávat, jsou označeny Afghánistán a Pákistán. O Iráku se v bezpečnostní strategii hovoří jako o zemi, kde v současné době probíhá snaha o přenesení zodpovědnosti a navrácení plné suverenity irácké vládě. Na konci tohoto procesu mají být z Iráku staženi američtí vojáci (Obama, 2010:4).

Ve 2. kapitole s názvem *Strategický přístup* autoři připomínají datum 11. září jako den, který prokázal, „*jak moc mohou trendy za hranicemi našich břehů ohrozit osobní bezpečnost amerického lidu*“ (Obama, 2010: 8). V přímém důsledku událostí z tohoto dne pak Spojené státy zahájily intervenci v Afghánistánu a později také v Iráku.

„*Terorismus je jednou z mnoha hrozeb, které jsou závažnější v globálním věku. Nejzávažnější nebezpečí pro americký lid a globální bezpečnost neustále pramení ze zbraní hromadného ničení, zejména jaderných zbraní*“ (Obama, 2010: 8). Z tohoto hlediska se Obamova rétorika přibližuje té Clintonově.

Ve 3. kapitole *Podpora našich zájmů* autoři dokumentu zmiňují, že za posledních 20 let se dramaticky změnily hrozby pro Ameriku, americký lid i americké zájmy. „*Spojené státy jsou nyní ohroženy potenciálním šířením jaderných zbraní do rukou extremistů, kteří nemohou být zastrašeni od jejich použití*“ (Obama, 2010: 17).

Nejvýraznější pozornost je terorismu věnována v podkapitole *Narušit, odstranit a porazit Al-Kajdu a její násilné extremistické odnože v Afghánistánu, Pákistánu a po celém světě*. Obama v této souvislosti připomíná události z 11. září, když obhajuje protiteroristická opatření výrokem: „*Bezprostřední hrozba představovaná nejvíce smrtícími útoky, které kdy byly provedené na americké*

půdě, vyžadovala silné a dlouhodobé přístupy k obraně naší vlasti“ (Obama, 2010: 1).

Ve spojení s terorismem je v dokumentu opakovaně jmenována organizace Al-Kajda. Čestnost výskytu výrazu Al-Kajda tak dokonce vytváří dojem, že Al-Kajda je ztotožňována s hrozbou terorismu. Lze tedy dojít k závěru, že je zde prezentována jako největší zdroj teroristické hrozby pro Spojené státy a jejich spojence. Tomu také odpovídá deklarované využití všech možných nástrojů, a to jak civilních, tak vojenských v boji proti ní. Je nutné Al-Kajdě zabránit naplánování a případné uskutečnění útoků vůči Spojeným státům (Obama, 2010:19). Zatím co v Bushově bezpečnostní strategii z roku 2002 jsou konkrétní zdroje teroristické hrozby identifikovány pouze sporadicky či často jen náznakem, Obama opakovaně zdůrazňuje Al-Kajdu jako konkrétní teroristickou organizaci, jež představuje pro Spojené státy nejzávažnější hrozbu, a státy Afghánistán a Pákistán jako země, kde tato organizace a její odnože působí. Právě část působící v Pákistánu „*zůstává nejnebezpečnější součástí větší sítě*“ (Obama, 2010: 20).

Ve vztahu k Afghánistánu je zmíněna nutnost zabránit, aby zde teroristé z Al-Kajdy získali bezpečné útočiště, stejně tak jako zabránit Tálíbanu, aby se znovu dostal k moci (Obama, 2010: 20). Oblasti Pákistánu a Afghánistánu je tak věnována výrazná pozornost jako potenciálnímu zdroji ohrožení pro Spojené státy. Z této skutečnosti lze vyčíst, že z hlediska zahraniční politiky Spojených států bude tato oblast i nadále představovat klíčový region. Afghánistán a Pákistán jsou označeny za „*epicentrum násilného extremismu praktikovaného Al-Kajdou*“ (Obama, 2010: 20). O Jemenu, Somálsku a dalších státech ležících v pásmu Maghrebu a Sahelu se v dokumentu hovoří jako o dalších oblastech, kde teroristé z Al-Kajdy nacházejí svá bezpečná útočiště (Obama, 2010: 21).

Bezpečnostní strategie připouští možnost použití ozbrojené síly na obranu Spojených států a jejich spojenců. Zatímco Bush dával použití ozbrojených sil do souvislosti s hrozbou terorismu, Obama zmiňuje použití ozbrojené síly v kontextu akcí na ochranu bezpečnosti a zachování míru ve světě. Použití síly má být až tím posledním nástrojem, pokud selžou všechny ostatní. Připouští ale,

že v některých případech může být použití síly nevyhnutelné. V takové situaci ale budou Spojené státy usilovat o širší mezinárodní podporu (Obama, 2010: 22).

„Americký lid nečelí větší a naléhavější hrozbě, než je teroristický útok s jadernou zbraní. [...] Teroristé jsou odhodláni koupit, postavit nebo ukrást jadernou zbraň“ (Obama, 2010: 23). Za nejvyšší prioritu Spojených států je z tohoto důvodu označeno zabránění šíření zbraní hromadného ničení jaderného charakteru. Hrozba jaderných zbraní v rukou teroristů vede Obamovu administrativu k navržení celé řady opatření, jak tuto hrozbu eliminovat. V první řadě hovoří o prosazení myšlenky „světa bez jaderných zbraní“⁵⁵. Je ale jisté, že dostat tomu závazku bude nesmírně obtížné a časově velmi náročné. Proto jsou zmíněna i jiná opatření, které mají eliminovat hrozbu jaderné zbraně v rukou teroristů. Jedním z nich je podpora Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons, NPT)⁵⁶, podle níž by státy disponující jadernými zbraněmi měly směřovat k odzbrojení, zatímco země, které jaderné zbraně nevlastní, by o ně ani neměly usilovat. Specifický postup navrhuje v případě Severní Korey a Íránu. Severní Korea, jak jsem již zmínila, veřejně deklarovala držení jaderných zbraní, a proto Spojené státy prosazují odstranění jaderných zbraní z Korejského poloostrova. Podobně Íránu, který ještě jaderné zbraně nemá, ale je podezříván z vývoje jaderného programu, má být zabráněno v jeho realizaci (Obama, 2010: 24). Prostředky, jak toho dosáhnout, nejsou v textu zmíněny. Velký význam je připisován také snaze zabezpečit všechny jaderný materiál po celém světě před teroristy. S ohledem na země, které jako zdroje energie využívají jaderné elektrárny, bezpečnostní strategie navrhuje podporu mírového využití jaderné energie. Vzhledem k riziku teroristického útoku je potřeba zajistit podporu fyzické bezpečnosti stejně tak jako bezpečného nakládání se vstupním a výstupním jaderným materiálem (Obama, 2010: 24).

⁵⁵ Obama vyjádřil záměr jaderného odzbrojení již ve svém projevu v Praze v roce 2009. Vyslovil v něm závazek *„usilovat o mírový a bezpečný svět bez jaderných zbraní. Nejsm naivní. Tohoto cíle nelze dosáhnout rychle – pravděpodobně ne v mém životě“* (Obama, 2009).

⁵⁶ Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons, dostupné na: <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infocircs/Others/infocirc140.pdf>, náhled 22. 7. 2012

V podkapitole *Podpora míru, bezpečnosti a příležitosti na širším Blízkém východě*⁵⁷ Obama nastiňuje budoucí směřování Spojených států vůči Iráku, přičemž vyjadřuje naději na „úspěšné ukončení války prostřednictvím plného přechodu k irácké zodpovědnosti. [...] Naším cílem je Irák, který je suverénní, stabilní a samostatný“ (Obama, 2010: 25). Aby bylo možné tohoto záměru dosáhnout, bude Obamova administrativa do budoucna podporovat iráckou vládu, zejména ve snaze zabránit pomoci a poskytování úkrytu teroristům. Navrhuje proto strategii založenou na třech pilířích. Prvním pilířem je přenesení zodpovědnosti za bezpečnost v zemi na iráckou vládu. V této souvislosti se v bezpečnostní strategii zavazuje k ukončení americké bojové mise v zemi do konce srpna roku 2010. S ohledem na neustálou hrozbu terorismu ale mají i nadále v Iráku působit poradní a protiteroristické jednotky. Všechny americké jednotky mají být staženy ze země nejpozději do konce roku 2011. Druhým pilířem je ochrana občanů, která má následovat po zlepšení bezpečnostní situace v zemi. Jejím cílem je zajištění budování demokratických institucí a pomoci při navrácení uprchlíků a přesídlených osob. Posledním krokem bude komplexní přístup k celému regionu se záměrem vytvořit bezpečné prostředí po celém širším Blízkém východu (Obama, 2010: 24–25).

Po Iráku svou pozornost obrací také k Íránu, který je rovněž považován za zdroj nebezpečí pro region i pro Spojené státy. Navzdory svým mezinárodním závazkům⁵⁸ Írán mimo jiné buduje jaderný program a stále podporuje teroristy. Pokud by i nadále měla íránská vláda pokračovat v tomto trendu, navrhuje Obama prohloubení mezinárodní izolace (Obama, 2010: 26).

Významným aspektem Obamovy bezpečnostní strategie je odmítnutí mučení bez výjimky, protože „[b]rutální metody výslechu [...] slouží jako nástroj propagandy a náboru teroristů. Zvyšují vůli našich nepřátel v boji proti nám a ohrožují naše vojáky, když jsou zajati (Obama, 2010: 36). Ačkoliv zde Obama konkrétně nezmiňuje Guantánamo, lze z tohoto záměru vyčíst podporu uzavření tohoto amerického detenčního centra pro osoby podezřelé z terorismu, kterou

⁵⁷ Region širšího Blízkého východu je termín používaný pro země v oblasti severní Afriky, země arabského Blízkého východu, země Perského zálivu, nearabské země Blízkého východu, Afghánistán, Pákistán a středoasijské a země Kavkazu (Amineh, 2007:1).

⁵⁸ Írán patří mezi signatáře NPT, čímž se zavázal vzdát se úsilí o získání jaderných zbraní.

Obama hlásal již ve své předvolební kampani. Na druhé straně ale Spojené státy vnímají terorismus jako závažnou hrozbu, a proto obhajují možnost vyslýchat a zadržovat osoby podezřelé z násilné extremisté činnosti, tedy například právě z terorismu (Obama, 2010: 36).

V Obamově 55stránkové Národní bezpečnostní strategii z roku 2010 se výraz „teror“ nachází celkem 48krát a to buď jako samostatné slovo nebo jako součást slov „terorismus“, „teroristé“ či „teroristický“. V porovnání se všemi předchozími analyzovanými bezpečnostními strategiemi je zřejmé, že je zde z kvantitativního hlediska na terorismus kladen zdaleka nejmenší důraz. V porovnání s dalšími hrozbami zmíněnými v Obamově bezpečnostní strategii je ale patrné, že terorismus stále představuje pro Spojené státy významnou hrozbu. Spojení „zbraně hromadného ničení“, „jaderné zbraně“, „biologické zbraně“ či „chemické zbraně“ je v dokumentu možné najít dohromady 32krát. Klimatické změny jsou jako hrozba zmíněny 24krát. Pojem „drogy“ nalezneme v dokumentu 2krát. Rozpadající se státy a AIDS/HIV jsou zmíněny pouze 1krát.

V době publikování Obamovy bezpečnostní strategie uplynulo od útoku na Světové obchodní centrum a Pentagon téměř 9 let. Během této doby se Spojené státy americké nestaly terčem útoku většího rozsahu. Přesto Národní bezpečnostní strategie administrativy prezidenta Obamy hodnotí terorismus společně se zbraněmi hromadného ničení jako nejzávažnější hrozbu, které jsou Spojené státy vystaveny. Jako vhodná opatření pro zabránění šíření zbraní hromadného ničení navrhuje celou škálu opatření, které vycházejí především z diplomatických nástrojů. Vůči Al-Kajdě ale připouští možnost použití vojenské síly, protože právě Al-Kajda je v dokumentu prezentována jako největší zdroj teroristické hrozby pro Spojené státy.

5. Závěr

V období studené války představovala největší hrozba pro zemi a její občany vojenská síla Sovětského svazu. Po pádu Sovětského svazu a skončení studené války se vytváří nové bezpečnostní prostředí, ve kterém namísto jedné zásadní hrozby Spojené státy čelí novým hrozbám, stejně tak jako některým dřívějším, na které je ale nyní kladen mnohem větší důraz. Jednou z nich je právě terorismus. Přestože tento fenomén na počátku 90. let neznamenal pro zemi primární hrozbu, situace se s přibývajícími útoky na americké cíle začala měnit. Navzdory skutečnosti, že ani v rámci vládních agentur Spojených států neexistuje shoda v otázce definice terorismu, v posledních dvou desetiletích se americké cíle staly terčem několika větších útoků, za jejichž původce byli označeni teroristé. V celé své historii však Spojené státy nebyly zasaženy útokem takového rozsahu, jako tomu bylo dne 11. září roku 2001.

Hlavním cílem této práce bylo zachytit proměnu chápání terorismu v oficiálních dokumentech Spojených států amerických v souvislosti s událostmi z 11. září a současně přiblížit, jak tato proměna vedla k přijetí mimořádných zahraničněpolitických opatření. Z analýzy vybraných projevů a Národních bezpečnostních strategií amerických prezidentů je zřejmé, že útoky z 11. září 2001 měly pro chápání terorismu jako hrozby zásadní význam. Není nikterak překvapivé, že po těchto událostech je v oficiálních vládních dokumentech na terorismus kladen mnohem větší důraz než kdykoliv předtím.

V Clintonově éře byl terorismus považován za jednu z mnoha hrozeb, kterým jsou Spojené státy vystaveny. Ve své Národní bezpečnostní strategii z roku 1998 Clinton charakterizoval terorismus jako mezinárodní hrozbu, jejímž aktérem jsou teroristické organizace a které je možné předejít za pomoci diplomatických nástrojů či doktríny odstrašení. Útoky na americké ambasády v Keni a Tanzanii ale prokázaly, že tato strategie nedokáže teroristům v jejich záměrech zabránit. Reakcí Clintonovy administrativy bylo rozhodnutí o provedení odvetných útoků na předpokládané základny teroristické organizace Al-Kajda v Afghánistánu a v Súdánu. Toto rozhodnutí bylo legitimizováno

interpretací terorismu jako bezprostřední existenční hrozby pro americkou národní bezpečnost.

Nicméně ani tento reaktivní přístup neodvrátil letecké útoky na Světové obchodní centrum – symbol hospodářské prosperity země a na sídlo Ministerstva obrany Spojených států Pentagon z 11. září roku 2001. George W. Bush byl ve funkci amerického prezidenta o něco málo více než půl roku, když k útokům došlo. Téměř okamžitě je označil za teroristický čin. Terorismus tak rázem začal být vnímán jako nejzávažnější a nejnaléhavější hrozba pro americkou národní bezpečnost. V přímém důsledku těchto událostí byla vládou Spojených států přijata celá řada mimořádných opatření na vnitrostátní i mezinárodní úrovni, která vstoupila ve známost pod souhrnným označením globální válka proti terorismu. Hlavním cílem těchto opatření bylo zabránit dalším podobným útokům na americké cíle. Nicméně nepřítel, kterému Spojené státy společně se svými spojenci ve válce proti terorismu čelí, zůstává nejasný. Jak ve svém článku podotýká Dale Snauwaert, s terorismem se nedá bojovat, „*protože terorismus je metoda či strategie*“ (Snauwaert, 2004: 122). Velmi proto záleží na tom, jak je terorismus jako hrozba prezentován.

Již v mimořádných projevech, které Bush přednesl bezprostředně po útocích, lze postřehnout změnu v chápání terorismu jako hrozby. Přestože Clinton v souvislosti s terorismem také upozorňoval na státy poskytující teroristům podporu, Bush tento vztah posunul ještě dále. Státy, které financují teroristické organizace nebo jim poskytují bezpečné útočiště, de facto ztotožnil s hrozbou terorismu. Přenesl tak částečný podíl za události z 11. září právě na tyto státy, čímž legitimizoval potřebu proti nim bojovat. A tak, když byla za původce útoků z 11. září označena teroristická skupina Al-Kajda a Tálibán identifikován jako režim podporující teroristy z této organizace, otevřela se cesta k vojenské intervenci Spojených států a jejich spojenců v Afghánistánu. Ta byla zahájena necelý měsíc po útocích z 11. září, konkrétně 7. října, jako součást operace Trvalá svoboda. Cílem tohoto kroku mělo být svržení režimu afghánského režimu Tálibán a zničení teroristické sítě Al-Kajda. V tomto případě lze ještě hovořit o odvetných útocích za události z 11. září.

Zásadním zlomem pro interpretaci terorismu jako hrozby ale byly projevy prezidenta Bushe z roku 2002 a následně publikovaná Národní bezpečnostní strategie. Přestože tradice fenoménu terorismus je velmi dlouhá, Bush ve své rétorice prosazoval myšlenku, že současný terorismus je kvalitativně odlišný od terorismu, jak jsme ho znali doposud. Podstatou této úvahy byly rostoucí obavy ze zbraní hromadného ničení, které přenesly pozornost Bushovy administrativy ke státům, jež o jejich získání usilují. Národní bezpečnostní strategie z roku 2002 upozorňuje na propojení terorismu se zbraněmi hromadného ničení a s darebáckými státy a zdůrazňuje nutnost se s takovými státy vypořádat, protože představují významnou hrozbu nejen pro americkou bezpečnost. Ta hrozba je prezentována jako natolik závažná, že vyžaduje radikální řešení. Bushova administrativa proto zastává názor, že tato „nová“ hrozba si žádá nové způsoby, jak se s ní vypořádat. Odmítá tak strategii odstrašení, která byla v boji proti terorismu uplatňována předchozím prezidentem Clintonem, a prosazuje v zahraniční politice doktrínu preempce. Cílem této doktríny má být eliminace rizika nepřátelského útoku prostřednictvím odvrácení hrozby dříve než dojde k jejímu plnému zformování.

Bush ve svých projevech identifikoval tři státy, které zbraně hromadného ničení vlastní nebo o jejich získání usilují, a představují tak pro Spojené státy zásadní nebezpečí. Jedná se konkrétně o Írán, Irák a Severní Koreu. Zvláště otázce Iráku byla věnována značná pozornost. Bushova administrativa opakovaně poukazovala na snahy Husajnova diktátorského režimu získat zbraně hromadného ničení, stejně tak jako na iráckou podporu teroristů. Právě propojení zbraní hromadného ničení, darebáckých států a terorismu do jedné hrozby legitimizovalo pozdější intervenci v Iráku, která byla interpretována jako preemptivní zásah. Operace Irácká svoboda byla zahájena 20. března roku 2003. Hlavním záměrem této operace bylo svrhnout režim Saddáma Husajna a snížit tak riziko poskytnutí zbraní hromadného ničení teroristům. Na rozdíl od intervence v Afghánistánu, tato operace nezískala mandát Rady bezpečnosti OSN a navíc se potýkala s nižší ochotou spojenců Spojených států na této vojenské akci participovat.

I v současné době, kdy od útoků z 11. září uplynulo již více než 10 let, je terorismus stále v centru americké bezpečnostní a zahraniční politiky. Přestože v Národní bezpečnostní strategii z roku 2010 je důraz na terorismu prokazatelně nižší, společně se zbraněmi hromadného ničení je terorismus i nadále považován za největší hrozbu pro americkou národní bezpečnost. Současná Obamova administrativa prosazuje především diplomatické nástroje zahraniční politiky, které by měly zabránit šíření zbraní hromadného ničení a současně tak snížit hrozbu zneužití těchto zbraní k teroristickému útoku. Nicméně i nadále připouští možnost použití vojenské síly vůči teroristické organizaci Al-Kajda a k ní přidružených skupin, protože ty jsou dlouhodobě považovány za největší zdroj teroristické hrozby pro Spojené státy. Obamova administrativa proto soustředí svoji pozornost především na oblasti, které jsou považovány za zdroj teroristické hrozby. Jedná se tak zejména o region takzvaného širšího Blízkého východu, obzvláště pak Afghánistán a Pákistán.

Nicméně ani po více než 10 letech od zahájení války proti terorismu není nyní možné jednoduše říci, do jaké míry byla úspěšná. Od útoků z 11. září se Spojené státy nestaly terčem útoku většího rozsahu. To ale ještě neznamena, že by terorismus měl být na ústupu. Důkazem toho mohou být útoky na evropském kontinentu v roce 2004 v Madridu a v roce 2005 v Londýně. Jisté je, že aby byl boj proti terorismu efektivní, je zapotřebí docílit široké mezinárodní spolupráce a současně jasně definovat, kdo je nepřítelem. Jinak bude pojem terorismus stále vnímán jako nástroj v rukou politických elit, který legitimizuje často velmi kontroverzní opatření.

Seznam literatury a pramenů

Primární zdroje:

Bush, George W.: 2001a. Address to the Nation on Terrorist Attacks on September 11, 2001. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-05-30], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=58057&st=&st1=>.

Bush, George W.: 2001b. Address Before a Joint Session of the Congress on the United States Response to the Terrorist Attacks of September 11. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-05-30], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=64731&st=&st1=>.

Bush, George W.: 2002a. Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-06-06], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29644&st=&st1=>.

Bush, George W.: 2002b. Commencement Address at the United States Military Academy in West Point, New York. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-06-25], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=62730&st=&st1=>.

Bush, George W.: 2002c. The National Security Strategy of the United States of America. *Washington D.C.: The White House* [online], 31 p., [cit. 2012-07-09], dostupné na: <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>.

Clinton, William J.: 1998a. The President's Radio Address on August 8, 1998. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-05-13], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=54763&st=&st1=>.

Clinton, William J.: 1998b. Address to the Nation on Military Action Against Terrorist Sites in Afghanistan and Sudan on August 20, 1998. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-05-26], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=54799&st=&st1=>.

Clinton, William J.: 1998c. Letter to Congressional Leaders Reporting on Military Action Against Terrorist Sites in Afghanistan and Sudan on August 21, 1998. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-05-26], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=54810#axzz1lhGkQSVc>.

Clinton, William J. 1998d. A National Security Strategy for a New Century. *Washington D.C.: The White House* [online], 59 p., [cit. 2012-06-19], dostupné na: <http://nssarchive.us/NSSR/1998.pdf>.

Obama, Barack: 2009. Remarks in Prague. *The American Presidency Project* [online], nestránkováno, [cit. 2012-07-22], dostupné na: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=85963&st=&st1=>.

Obama, Barack: 2010. National Security Strategy. *Washington D.C.: The White House* [online], 52 p., [cit. 2012-07-22], dostupné na: <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>.

Knihy a kapitoly z knih:

Amineh, Parvizi M.: 2007. Introduction: Theoretical and Methodological Approaches to the Study of the Greater Middle East. In: Amineh, Parvizi M. (ed.). *The Greater Middle East in Global Politics*. Boston: Brill, pp. 1–40.

Atkins, Stephen E. (ed.): 2011. *The 9/11 Encyclopedia*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 872 p.

Baracskey, Daniel: 2007. The February 1993 Attack on the World Trade Center. In: Forest, James J. F. (ed.). *Countering Terrorism and Insurgency in the 21st*

Century: International Perspectives. Westport: Praeger Security International, pp. 70–87.

Bonanate, Luigi: 1997. *Mezinárodní terorismus*. Praha: Columbus, 190 p.

Buzan, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap: 2005. *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 270 p.

Carpenter, Ted G.: 2008. *Smart Power: Toward a Prudent Foreign Policy for America*. Washington D. C.: Cato Institute, 262 p.

Crenshaw, Martha: 1995. Thoughts on Relating Terrorism to Historical Context. In: Crenshaw, Martha (ed.). *Terrorism in Context*. Pennsylvania: Pennsylvania State University, pp. 3–24.

Čepelka, Čestmír – Šturma, Pavel: 2003. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 840 p.

Donohue, Laura K.: 2005. Terrorism and the counter-terrorist discourse. In: Ramraj, Victor – Hor, Michael – Roach Kent (eds.). *Global Anti-Terrorism Law and Policy*. New York: Cambridge University Press, pp. 13–36.

Emmers, Ralf: 2007. Securitization. In: Collins Alan (ed.). *Contemporary security studies*. New York: Oxford University Press, pp. 109–125.

Feste, Karen A.: 2011. *America Responds to Terrorism: Conflict Resolution Strategies of Clinton, Bush and Obama*. New York: Palgrave Macmillan, 276 p.

Ganor, Boaz: 2005. *The Counter-Terrorism Puzzle: A Guide for Decision Makers*. New Jersey: Transaction Publisher, 334 p.

Garcia, Michael J. et al.: 2009. *Closing the Guantanamo Detention Center: Legal Issues*. Washington D. C.: Congressional Research Service.

Hendrickson, Ryan C.: 2002. *The Clinton Wars: The Constitution, Congress and War Powers*. Nashville: Vanderbilt University Press, 224 p.

Hoffman, Bruce: 1999. Terrorism Trends and Prospects. In: Lesser, Ian O. et al. *Countering The New Terrorism*. Santa Monica: RAND, pp. 7–38.

- Hoffman, Bruce: 2006. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 432 p.
- Jackson, Richard: 2005. *Writing the war on Terrorism: Language, Politics and Counter-terrorism*. Manchester: Manchester University Press, 232 p.
- Jackson, Richard et al.: 2011. *Terrorism: A Critical Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 288 p.
- Jackson, Richard – Smyth, Marie B. – Gunning, Jeroen: 2009. Critical Terrorism Studies: Framing a New Research Agenda. In: Jackson, Richard – Smyth, Marie B. – Gunning, Jeroen (eds.). *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*. New York: Routledge, pp. 216–236.
- Krejčí, Oskar: 2001. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 752 p.
- Lansford, Tom: 2011. *9/11 and the Wars in Afghanistan and Iraq*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 349 p.
- Laqueur, Walter: 1999. *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. New York: Oxford University Press, 312 p.
- Lesser, Ian O. et al.: 1999. *Countering The New Terrorism*. Santa Monica: RAND, 153 p.
- Muhula, Raymond: 2007. Kenya and the Global War on Terrorism: Searching for a New Role in a New War. In: Davis, John (ed.). *Africa and the War on Terrorism*. Aldershot: Ashgate, pp. 43–60.
- Noris, Pippa – Kern, Montague – Just, Marion: 2003. Framing Terrorism. In: Noris, Pippa – Kern, Montague – Just, Marion (eds.). *Framing Terrorism: The News Media, the Government and Public*. New York: Routledge, pp. 3–24.
- Korb, Lawrence J.: 2003. *A New National Security Strategy in an Age of Terrorists, Tyrants, and Weapons of Mass Destruction: Three Options Presented as Presidential Speeches*. New York: Council on Foreign Relations Press, 150 p.

Rotberg, Robert I.: 2003. *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press, 335 p.

Silke, Andrew: 2004. *Research on Terrorism: Trends, Achievements, and Failures*. New York: Frank Cass, 240 p.

Silke, Andrew: 2008. Research on Terrorism: A Review of the Impact of 9/11 on the Global War on Terrorism. In: Hsinchun Chen et al. *Terrorism Informatics: Knowledge Management and Data Mining for Homeland Security*. New York: Springer Science, pp. 27–50.

Smith, Cary S. – Hung, Li-Ching: 2010. *The Patriot Act: Issues And Controversies*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher, 262 p.

Vadlamudi, Sundara: 2007. The U.S. Embassy Bombings in Kenya and Tanzania. In: Forest, James J. F. (ed.). *Countering terrorism and insurgency in the 21st century: International Perspectives*. Westport: Praeger Security International, pp. 103–127.

Wæver, Ole: 1995. Securitization and Desecuritization. In: Lipschutz, Ronnie D. (ed.). *On Security*. New York: Columbia University Press, pp. 39–69.

Waisová, Šárka: 2005. *Bezpečnost – vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 159 p.

Periodika:

Blakeley, Ruth: 2007. Bringing the state back into terrorism studies. *European Political Science*. Vol. 6, No. 3, pp. 228–235.

Brown, Cody: 2007. The New Terrorism Debate. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. Vol. 6, No. 3&4, pp. 28–43.

Burnett, Jonny – Whyte, Dave: 2005. Embedded Expertise and the New Terrorism. *Journal for crime, conflict and the media*. Vol. 1, No. 4, pp. 1–18.

- Buzan, Barry: 2006. Will the 'Global War on Terrorism' be the New Cold War? *International Affairs*. Vol. 82, No. 6, pp. 1101–1118.
- Dolinec, Vladimír: 2009. Perception of the Terrorist Threat in the 21st Century. *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars: International Conference of Young Scholars*. Vol. 1, pp. 162–175.
- Druláková, Radka: 2006. Postdemokracie v Evropské unii: bezpečnost versus občanské svobody. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 41, No. 2, pp. 5–22.
- Duyvesteyn, Isabelle: 2004. How New Is the New Terrorism? *Studies in Conflict & Terrorism*. Vol. 27, No. 5, pp. 439–454.
- Field, Anthony: 2009. The 'New Terrorism': Revolution or Evolution? *Political Studies Review*. Vol. 7, No. 2, pp. 195–207.
- Gaddis, John L.: 2002. A Grand Strategy of Transformation. *Foreign Policy*. No. 133, pp. 50–57.
- Gibbs, Jack P.: 1989. Conceptualisation of Terrorism. *American Sociological Review*. Vol. 54, No. 3, pp. 329–340.
- Gonzales, Tracey T.: 2003. Individual Rights Versus Collective Security: Assessing the Constitutionality of the USA Patriot Act. *University of Miami International and Comparative Law Review*. Vol. 11, No. 1, pp. 75–113.
- Hemmer, Christopher: 2011. Continuity and Change in the Obama Administration's National Security Strategy. *Comparative Strategy*. Vol. 30, No. 3, pp. 268–277.
- Ivey, Matthew: 2009. A Framework for Closing Guantánamo Bay. *Boston College International & Comparative Law Review*. Vol. 32, pp. 353–376.
- Jackson, Richard: 2007. Terrorism Studies and the Politics of State Power. *International Studies Association (ISA) 47th Annual Convention*. Vol. 28, pp. 1–20.

Jackson, Richard: 2008. An Argument for Terrorism. *Perspectives on Terrorism*. Vol. 2, No. 2, pp. 25–32.

Kapitan, Tomis – Schulte, Erich: 2002. The Rhetoric of ‘Terrorism’ and its Consequences. *Journal of Political and Military Sociology*. Vol. 30, No. 1, pp. 172–196.

La Plant, James – Šustková, Markéta: 2002. Konečné zúčtování s Irákem. Bushova administrativa a důvody k válce proti Saddámu Husajnovi. *Mezinárodní politika*. Vol. 26, No. 12, pp. 28–31.

Leffler, Melvyn P.: 2003. 9/11 and the Past and the Future of American Foreign Policy. *International Affairs*. Vol. 79, No. 5, pp. 1045–1063.

Litwak, Robert S.: 2002. The New Calculus of Pre-emption. *Survival*. Vol. 44, No. 4, pp. 53–80.

Mearsheimer, John J. – Walt, Stephen M.: 2003. An Unnecessary War. *Foreign Policy*. No. 134, pp. 51–59.

Mustafa, Daanish: 2005. The Terrible Geographicalness of Terrorism? Reflections of a Hazards Geographer. *Antipode*. Vol. 37, No. 1, pp. 72–92.

Parmar, Inderjeet: 2005. Catalysing Events, Think Tanks and American Foreign Policy Shifts: A Comparative Analysis of the Impacts of Pearl Harbor 1941 and 11 September 2001. *Government and Opposition*. Vol. 40, No. 1, pp. 1–25.

Richardson, Louise: 2009. Terrorists as Transnational Actors. *Terrorism and Political Violence*. Vol. 11, No. 4, pp. 209–219.

Schmid, Alex: 2004. Terrorism – The Definitional Problem. *Case Western Reserve Journal of International Law*. Vol. 36, No. 2–3, pp. 375–419.

Smyth, Marie B.: 2007. A critical research agenda for the study of political terror. *European Political Science*. Vol. 6, No. 3, pp. 260–267.

Spencer, Alexander: 2006. Questioning the Concept of ‘New Terrorism’. *Peace Conflict & Development*. No. 8, pp. 1–33.

Stritzel, Holger: 2007. Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*. Vol. 13, No. 3, pp. 357–383.

Šedivý, Jiří: 2002. Střet identit? USA a Evropa po 11. září. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 37, No. 4, pp. 5–25.

Tucker, David: 2001. What's New About the New Terrorism and How Dangerous Is It? *Terrorism and Political Violence*. Vol. 13, No. 3, pp. 1–14.

Internetové zdroje:

Baldwin, Matthew, 2003. In Search of U.S. Grand Strategy: National Security Strategy since Goldwater-Nichols. *Duke University Political Science* [online], 90 p., [cit. 2012-06-15], dostupné na: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/03baldwin.pdf>.

Copeland, Thomas: 2001. Is the “New Terrorism” Really New?: An Analysis of the Paradigm for Terrorism. *The Journal of Conflict Studies* [online], Vol. 21, No. 2, nestránkováno, [cit. 2012-04-16], dostupné na: <http://journals.hil.unb.ca/index.php/jcs/article/view/4265/4834#a47>.

Crenshaw, Martha: 2007. The Debate over “New” vs. “Old” Terrorism. *Annual Meeting of the American Political Science Association* [online], 34 p., [cit. 2012-04-16], dostupné na: http://start.umd.edu/start/publications/New_vs_Old_Terrorism.pdf.

Dolinec, Vladimír: 2010. The Role of Mass Media in the Securitization Process of International Terrorism. *Politické vedy* [online], No. 2, 32 p., [cit. 2012-02-17], dostupné na: http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/2_2010/1_dolinec.pdf.

Chomsky, Noam: 2003. Preventive War „the Supreme Crime“. *Z Communications* [online], nestránkováno, [cit. 2012-07-15], dostupné na:

<http://www.zcommunications.org/preventive-war-the-supreme-crime-by-noam-chomsky>.

Khol, Radek et al.: 2005. Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001 (working papers). *Ústav mezinárodních vztahů* [online], 39 p., [cit. 2012-07-18], dostupné na: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/22_Koncept%20preemptivni%20sebeobrany%20...pdf.

Mareš, Miroslav: 2004. Vymezení pojmů terorismus, válka a guerilla v soudobé bezpečnostní terminologii. *Obrana a strategie* [online], No. 1, 32 p., [cit. 2012-02-25], dostupné na: <http://defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2004/1-2004/vymezeni-pojmu-terorismus-valka-a-guerilla-v-soudobe-bezpecnostni-terminologii.html>.

Record, Jeffrey: 2003. The Bush Doctrine and War with Iraq. *Parameters* [online], No. 1, pp. 4–21, [cit. 2012-07-19], dostupné na: <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&folder=339&paper=385>.

Snauwaert, Dale T.: 2004. The Bush Doctrine and Just War Theory. *The Online Journal of Peace and Conflict Resolution* [online], pp. 121–135, [cit. 2012-07-12], dostupné na: http://www.trinstitute.org/ojpcr/6_1snau.pdf.

Snider, Don M.: 1995. The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision. *Strategic Studies Institute* [online], 20 p., [cit. 2012-06-12], dostupné na: <http://database3.com/download.php?id=870>.

Internetové odkazy:

Afghanistan International Security Assistance Force, dostupné na: <http://www.isaf.nato.int/>

British Broadcasting Corporation (BBC), dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/>

CNN, dostupné na: <http://edition.cnn.com/US/>

CQPRESS, dostupné na: <http://www.cqpress.com/gethome.asp>

Federal Bureau of Investigation, dostupné na: <http://www.fbi.gov/>

Goldwater-Nichols Department of Defence Reorganization Act., dostupné na: <http://csis.org/>

Information for the Defence Community, dostupné na: <http://www.dtic.mil/dtic/>

Institut pro evropskou politiku EUROPEUM, dostupné na: <http://www.europasecura.cz/>

Ministerstvo zahraničí USA, dostupné na: <http://www.state.gov/>

National Security Strategy Archive, dostupné na: <http://nssarchive.us/>

North Atlantic Treaty Organization, dostupné na: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm>

Public Broadcasting Service, dostupné na: <http://www.pbs.org/>

The 9/11 Commission Report, dostupné na: <http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>

Treaty on the non-proliferation of nuclear weapons, dostupné na: <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc140.pdf>

Resumé

The United States of America and its inhabitants are frequently targets of violent attacks. However, the events of September 11, 2001 has become a historical milestone. In the history of the United States, the national interests had never become a target of aggression of such magnitude. These attacks were almost immediately labeled as an act of terrorism.

The aim of this diploma thesis is to capture the transformation of understanding terrorism in the official documents of the United States in connection with the events of 11 September 2001 and describe, how this change led to the extraordinary foreign policy measures.

The thesis is divided into three main parts. The first theoretical part presents the concept of securitization and the concept of terrorism. The concept of securitization, as has been defined by researchers at the Copenhagen Peace Research Institute, explains how a particular topic has become a security threat. Then I focus on the concept of terrorism, because it is a key term of this thesis. This chapter includes the issue of defining terrorism. The second chapter is focused on depiction of historical events that has influenced the understanding of terrorism in the United States. The last chapter is dedicated to analysis of the selected National Security Strategies of three American presidents – Bill Clinton, George W. Bush and the current president Barack Obama.